

TRADICIJSKA KULTURNA BAŠTINA U DRNIŠKOM KRAJU

Gabrić, Gabriela

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:823997>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

TRADICIJSKA KULTURNA BAŠTINA U DRNIŠKOM KRAJU

GABRIELA GABRIĆ

Split, 2024.

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Mitovi, predaje i legende Hrvata

TRADICIJSKA KULTURNA BAŠTINA U DRNIŠKOM KRAJU

STUDENTICA:

Gabriela Gabrić

MENTOR:

doc. dr. sc. Nikola Sunara

Split, srpanj 2024.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Crkveno-pučka baština.....	2
2.1. Advent	2
Sveti Nikola	3
Sveta Lucija	4
Badnjak	6
2.2. Božićno vrijeme	9
Božić	9
Blagdani između Božića i Nove godine.....	11
Stara i Nova godina.....	13
Sveta tri kralja	14
2.3. Poklade.....	15
2.4. Korizma.....	17
Čista srijeda.....	18
Cvjetnica	19
Veliki četvrtak	20
Veliki petak	22
Velika subota.....	22
2.5. Uskrs	24
2.6. Sveti Juraj.....	25
2.7. Sveti Ivan Krstitelj	26
2.8. Gospa od Anđela	28
2.9. Sveti Roko.....	29
3. Djevojaštvo i brak	30
4. Zaključak.....	34
Rječnik	34
Izvori	38
Popis kazivača:.....	38
Literatura:.....	38
Sažetak	41
Abstract.....	42

1. Uvod

Tema je ovoga završnoga rada tradicijska kulturna baština u drniškom kraju. Možemo reći kako tradicijska kulturna baština predstavlja temelj identiteta svake zajednice, čuvajući povijesne, društvene i kulturne vrijednosti koje su oblikovale živote ljudi kroz stoljeća. Te su vrijednosti najbolje očuvane u obredima, pučkim vjerovanjima te običajima, a njih možemo podijeliti u tri osnovne skupine: životne ili obiteljske, godišnje ili kalendarske te radne ili gospodarske običaje.¹ U radu će naglasak biti na godišnjim običajima, točnije onima koji su najvećim dijelom vezani uz katoličke blagdane, a riječ je o adventskim blagdanima, Božiću, blagdanima između Božića i Nove godine, Staroj i Novoj godini, pokladama, korizmi, Uskrsu, Svetom Jurju, Svetom Ivanu Krstitelju, Gospi od Anđela te Svetom Roku, ali bit će riječi i o jednom životnom običaju, tj. događaju, a to je sklapanje braka. Nažalost, usporedbom građe iz literature te iskaza kazivača s današnjom situacijom, uočavamo kako je danas većina običaja koji će biti navedeni u nastavku rada ili u potpunosti izumrla ili im prijeti nestanak. Stoga, cilj je ovoga rada, prikazom spomenutih blagdana i događanja, barem malim dijelom od zaborava sačuvati starinske običaje, obrede, ophode, vjerovanja, pjesme i molitve te ukazati na njihov izniman etnološki i antropološki značaj.

Običaji koji se navode u ovom radu vezani su uz područje Drniša i njegove okolice. Grad Drniš nalazi se u središtu Šibensko-kninske županije, a zajedno sa svojim naseljima prostire se na površini od 355 km². Sam Drniš broji približno 3000 stanovnika, dok ih na području čitave drniške krajine živi oko 7000. Gradsko područje sastojie od nekoliko mikroregija, a one uključuju: „sam grad Drniš, Miljevački plato, nekadašnji rudarski kraj od Siverića, Tepljuha, Velušića do Trbounja smješten u podnožju Promine, petropoljski kraj te jugozapadni dio (od Žitnića, Pakova Sela te do Pokrovnika i Radonića). Pod Grad Drniš spadaju: Badanj, Biočić, Bogatić, Brištane, Drinovci, Drniš, Kadina Glavica, Kanjane, Kaočine, Karalić, Ključ, Kričke, Lišnjak, Miočić, Nos Kalik, Pakovo Selo, Parčić, Pokrovnik, Radonić, Sedramić, Siverić, Širitovci, Štikovo, Tepljuh, Trbounje, Velušić i Žitnić.”² Kao što ćemo vidjeti u nastavku rada, drniški kraj obiluje raznolikim običajima koji su se stoljećima oblikovali pod utjecajem povijesnih, kulturnih i prirodnih čimbenika.

¹ Opačić, Vid Jakša (ur.). *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016., str. 17.

² Dragić, Marko. „Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja.“ *Godišnjak Titius*, br. 1, god. 1, 2008., str. 168.

2. Crkveno-pučka baština

U ovome će poglavlju biti prikazani važniji blagdani koji se obilježavaju u drniškom kraju, uz naglasak na običaje, obrede i pučka vjerovanja koja se uz njih vežu. Riječ je o običajima i vjerovanjima vezanim uz adventske blagdane, božićno vrijeme, Poklade, Korizmu, Uskrs, Svetoga Jurja, Svetoga Ivana Krstitelja, Gospu od Anđela te Svetoga Roka.

2.1. Advent

Riječ advent dolazi od lat. riječi *adventus* koja znači dolazak, došašće. Badurina ga definira kao razdoblje u liturgijskoj godini koje se sastoji od četiri nedjelje koje prethode Božiću, a simboliziraju četiri tisućljeća koja su prošla od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista. Objašnjava kako je nedjelja koja je najbliža blagdanu sv. Andrije apostola (30. studenog) prva nedjelja adventa, a ujedno označava i početak liturgijske godine.³ Dragić dodaje kako je advent razdoblje molitve, posta te priprema za Božić, a od velike su važnosti u razdoblju adventa i zornice, svete mise koje počinju nakon prve nedjelje došašća.⁴ U iskazu kazivačice vidimo kako je, uz navedeno, za vrijeme adventa neizostavno bilo i paljenje adventskih svijeća:

„U razdoblju došašća na stolu se nalazia adventski vijenac s četiri sviće koje su se palile, po jedna za svaku nedilju pa sve do Božića. Svaka svića ima svoje značenje: prva predstavlja vjeru, druga nadu, treća ljubav i četvrta mir. To je za nas bilo vrime pokore, molitve i odlaska na zornice.“⁵

Dragić također naglašava kako se u razdoblju adventa, s početkom na blagdan sv. Andrije, ne smiju održavati svadbe i druge proslave, s tim da je izuzetak blagdan Bezgrješnoga začeca Blažene Djevice Marije koji se slavi 8. prosinca.⁶ Braica pak navodi kako su svadbe i proslave zabranjene s početkom na blagdan Svete Katarine (25. studenoga), koji je „po pučkom vjerovanju u mnogim krajevima označavao početak Adventa ili Došašća.“⁷ Uz taj se blagdan vežu i brojne narodne

³ Usp. Badurina, Anđelko (ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 103-104.

⁴ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008., str. 415-416.

⁵ Kazivačica Dijana Gabrić (r. Brajica) rođena 1969. u Šibeniku – datum zapisa 3. 6. 2022.

⁶ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008., str. 416.

⁷ Braica, Silvio. „Božićni običaji“, *Ethnologica Dalmatica*, 13, 2004., str. 7.

uzrečice poput: *Sveta Kata - snig na vrata, Sveta Kate - pari k' ognju gnjate, Sveta Kate kokošica - misec dana do Božića.*⁸

Adventski su blagdani koji će u nastavku rada biti detaljnije opisani Sveti Nikola, Sveta Lucija i Badnjak, a uz njih, blagdani koji su od velikog značaja u razdoblju adventa su Sveta Barbara, Bezgrješno začeće Blažene Djevice Marije, Djetinjci, Materice, Očići te Sveti Toma.⁹

Sveti Nikola

Sveti Nikola rođen je u 4. stoljeću u Maloj Aziji. Badurina opisuje kako je odrastao u kršćanskoj obitelji te se u ranoj dobi posvetio službi Božjoj. Nikolin je poziv uočio njegov stric, nadbiskup u Miri, zbog čega ga je zaređio za svećenika.¹⁰ Gorys dodaje kako su mu nedugo nakon toga roditelji preminuli od kuge te je Nikola svu ostavštinu podijelio siromašnima, a nakon stričeve smrti odlazi na hodočašće u Svetu Zemlju. Po povratku kući, stanovnici Mire izabrali su ga za novog biskupa.¹¹ Uz njegov život veže se nekoliko legendi, a jedna od njih govori kako je Nikola, nakon što je čuo za plemića koji je ostao bez novca, nabavio miraz za njegove tri kćeri. Badurina opisuje kako je taj novac raspodijelio u tri vrećice koje je tri noći zaredom ubacivao kroz plemićev prozor. Nakon što ga je treću noć plemić otkrio, Nikola ga je zamolio da to nikome ne otkrije.¹² Dragić objašnjava kako otuda potječe običaj potajnoga ostavljanja poklona i šiba djeci u prozore i čizme.¹³ Prema Gorysu, sveti je Nikola zaštitnik djece, pomoraca, hodočasnika, učitelja, trgovaca, gostioničara, vatrogasaca, odvjetnika i brojnih drugih.¹⁴

Blagdan svetog Nikole slavi se 6. prosinca, a Gavazzi je ustvrdio kako su u Hrvatskoj nikolinjski običaji, pogotovo kada je riječ o selima, razmjerno mladi ili ih u mnogim krajevima uopće nema. „To su kod nas pretežno građanske i malograđanske tradicije, a i te su usvojene

⁸ Isto.

⁹ Usp. Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008., str. 417-435.

¹⁰ Badurina, Anđelko (ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 426.

¹¹ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003., str. 290.

¹² Badurina, Anđelko (ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 426.-427.

¹³ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008., str. 419.

¹⁴ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003., str. 289.

izvana, iz nama bližih zemalja srednje Europe.”¹⁵ Dodaje kako nikolinjske običaje karakterizira „obilaženje sv. Nikole u biskupskom ornatu s palicom i đavola s košarom, lancima, šibom i sl.”, koji idu od kuće do kuće kako bi nagradili dobru, a kaznili zločestu djecu, ostavljajući darove i šibe u odjeću, prozore i sl.¹⁶

Dragić opisuje kako je navedeni običaj prisutan u Unešiću, gdje su djeca nastojala što bolje očistiti čizmice koje su ostavljali ispod prozora „jer je o tome ovisila kvaliteta dara.”¹⁷ Djeca koja su tijekom godine bila poslušna ujutro su u svojim čizmicama pronalazila voće i orašaste plodove, dok su ostala djeca, ponekad iz šale, a ponekad ozbiljno, dobivala šibe.¹⁸ Dodaje kako je običaj darivanja djece na taj blagdan također prisutan u Vrpolju, kao i u Danilu Gornjem, gdje je djecu na svetoga Nikolu darivao isključivo otac, dok bi ih majka darivala na blagdan svete Lucije.¹⁹ Kada je riječ o običajima za blagdan svetog Nikole u dijelovima Dalmatinske zagore, Alaupović Gjeldum dodaje kako taj običaj „unosi Crkva, pa su djeca nekada dobivala darove u crkvi, a tek kasnije, kad su to prihvatili i roditelji, taj se blagdan obilježava i u obiteljskom krugu.”²⁰

Sveta Lucija

Sveta Lucija, mučenica i svetica iz Sirakuze, rođena je 286. godine. Gorys navodi kako potječe iz ugledne sicilijanske obitelji, a o njezinu životu govore isključivo legende.²¹ Alujević detaljnije opisuje kako je Lucijina majka Eutihija bolovala od teške bolesti te je Lucija, s ciljem majčina ozdravljenja, odlučila hodočastiti do groba sv. Agate u Kataniji. Tamo joj se sv. Agata ukazala te nagovijestila da će joj majka biti izliječena, ali da će ona podnijeti mučeničku smrt.²² To se proročanstvo ostvarilo, kako navodi Gorys, za vrijeme velikih progona kršćana, kada je na vlasti

¹⁵ Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Kulturno – prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 116.

¹⁶ Isto, str. 116-117.

¹⁷ Dragić, Marko. „Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 22, 2015., str. 11.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Usp. isto, str. 11-12.

²⁰ Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*, Književni krug, Split, 2019., str. 240.

²¹ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003., str. 248.

²² Usp. Alujević, Maja. „O blagdanu svete Lucije.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 15, 2006., str. 109-110.

bio car Dioklecijan.²³ Legende svjedoče o raznim čudima koja su se događala tijekom njezina mučenja²⁴, a nakon neuspjelih pokušaja mučenja, sudac je naredio da joj mačem probodu vrat.²⁵

Blagdan svete Lucije slavi se 13. prosinca, a Gavazzi tvrdi kako su običaji koji se vežu za blagdan sv. Lucije „dobrim dijelom usvojeni od susjednih naroda na sjeveru i zapadu hrvatskih zemalja, odnosno njihovim posredstvom od drugih daljih.”²⁶ Jedan je od rasprostranjenijih običaja za taj blagdan sijanje božićne pšenice. Dragić navodi kako se božićnoj pšenici pridaju apotropejske moći²⁷, a Alaupović Gjeldum dodaje kako je svrha toga običaja da se za vrijeme Božića u domovima nalazi svježe zelenilo koje će navedenim apotropejskim moćima „osigurati buđenje vegetacije u novoj ratarskoj sezoni.”²⁸ To je vjerovanje prisutno u Trbounju gdje se, prema Dragiću, pšenica sije u tri posude. Ukućani se nadaju kako će pšenica što gušće izrasti, jer je to znak da će nadolazeća godina biti plodna.²⁹ O takvim praksama svjedoči i kazivačica:

„Za blagdan sv. Luce sijala se božićna pšenica. Žito bi se posijalo u pijat ili tećicu i zalivalo se svaki dan. Ta bi se pšenica poslin stavljala ispod bora. U sredini žita stavljala bi se jedna svića. Iza Božića se žito nije smilo bacit u smeće jer se virovalo da je blagoslovljeno, zato smo ga bacali u travu kako bi tlo bilo plodnije. Virovalo se da šta je veće žito to bi bilo više sriće u novoj godini.”³⁰

Alujević navodi kako je razdoblje između blagdana sv. Lucije i Božića poznato i pod nazivom *Lucijanski dani* te je ono obilježeno raznim obredima gatanja i proricanja.³¹ Vezano s tim, Alaupović Gjeldum navodi običaj bilježenja meteoroloških prilika tijekom dvanaest dana od svete Lucije do Božića, koji je prisutan u selima drniške krajine. Jedan je dan označavao jedan mjesec

²³ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003., str. 248.

²⁴ Luciju su prvo pokušali odvesti u javnu kuću, ali ju nitko nije mogao pomaknuti, pa čak ni jaram volova. Nakon toga bilo je naređeno da bude spaljena, no vatra nije uspijevala doći do nje. Posljednji je čin mučenja bilo vađenje Lucijinih očiju bez kojih je ona i dalje mogla vidjeti. (Usp. Dragić, Marko. „Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata.” *Hercegovina, godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe*, br. 24, Mostar, 2010., str. 131-132)

²⁵ Isto.

²⁶ Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Kulturno – prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 118.

²⁷ Dragić, Marko. „Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata.” *Hercegovina, godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe*, br. 24, Mostar, 2010., str. 140.

²⁸ Alaupović, Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*. Književni krug, Split, 2019., str. 241.

²⁹ Dragić, Marko. „Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata.” *Hercegovina, godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe*, br. 24, Mostar, 2010., str. 139.

³⁰ Kazivačica Dijana Gabrić (r. Brajica) rođena 1969. u Šibeniku – datum zapisa 3. 6. 2022.

³¹ Alujević, Maja. „O blagdanu svete Lucije.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 15, 2006., str. 113.

te se vjerovalo da će vrijeme u nadolazećoj godini biti onakvo kakvo bude u tom razdoblju. Dodaje kako se na ovim područjima sveta Lucija naziva „bobaricom”, jer je to razdoblje sijanja boba.³²

Badnjak

Badnjak (24. prosinac) jest dan uoči Božića. Gavazzi objašnjava kako mu naziv dolazi od starocrkvenoslavenskoga glagola *bъdeti* – bdjeti, ili od pridjeva *badar* i od toga izvedenoga glagola razbadriti se – razbuditi se, biti budan.³³ Braica navodi kako se Badnjak naziva još i Badnje večer, Badnjica, vilija, vilija Božja, božićno navečerje, a postoji i naziv mlado ljeto (ponekad se koristi i za Božić).³⁴

Badnjak je, prema Dragiću, običajima „najbogatiji i najraznovrsniji dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi”³⁵, a samo neki od običaja koji karakteriziraju taj dan bili bi škropljenje članova obitelji, stoke i imanja blagoslovljenom vodom, kićenje zelenim grančicama, badnji krjesovi, posipanje badnjaka i osobe koja ga unosi žitom, paljenje božićnih svijeća, kićenje bora, večernja molitva, odlazak na polnoćku, koledanje, ophodi i dr.³⁶, a neke od njih nam opisuje i kazivačica:

“Na Badnjak smo kitili bor, a ispod bora smo pravili jaslice od mahovine te bi stavili pšenicu koju smo posijali za svetu Lucu. Uz bor smo imali još jedan ukras: bršljan bi stavili u veliku teglu sa zemljom i onda bi se u zemlju stavljale daščice, a na daščice smo stavljali jabuke za ukras. Jabuka je bilo onoliko koliko je bilo članova obitelji. Tu se stavljala blagoslovljena svića. Bršljanovim smo granama kitili i ostatak kuće pa onda i štalu i okućje.”³⁷

Kako naglašava Braica, kićenje božićnim zelenilom ne bismo trebali poistovjećivati s kićenjem božićnog drvca jer, dok je kićenje božićnog drvca relativno noviji običaj koji se proširio tek u 19. stoljeću, običaj kićenja božićnim zelenilom seže u mnogo starija vremena.³⁸ Također

³² Usp. Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*, Književni krug, Split, 2019., str. 241.

³³ Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Kulturno – prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 128.

³⁴ Braica, Silvio. „Božićni običaji“, *Ethnologica Dalmatica*, 13, 2004., str. 8.

³⁵ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 138.

³⁶ Usp. isto, str. 138.

³⁷ Kazivačica Stana Brajica (r. Maleš) rođena 1949. u Mirlović Zagori – datum zapisa 5. 6. 2022.

³⁸ Braica, Silvio. „Božićni običaji“, *Ethnologica Dalmatica*, 13, 2004., str. 14.

opisuje kako su se božićna drvca najčešće ukrašavala voćem, orašastim plodovima, svijećama, vrpčama, papirnatim lančićima i sl., dok su se zelene grančice različitih biljaka, kao što su javor, bršljan i sl., koristile za ukrašavanje ulaza u kuću, štalu ili dvorište.³⁹ Dragić navodi kako je bršljan, božićno zelenilo koje je navela kazivačica, sveta biljka koja ima vrlo simbolično značenje. Osim što se vjeruje da je štalica u kojoj je rođen Isus Krist bila obrasla upravo ovom biljkom, također postoji vjerovanje da bršljan simbolizira vjernost i vječnost.⁴⁰

Značajnu su ulogu na Badnji dan imali i badnjaci, tj. komadi drveta koji su se uvečer unosili u domove i palili na ognjištima, kao i škropljenje blagoslovljenom vodom. Zanimljivo je kako je običaj paljenja badnjaka, prema Dragiću, bio rasprostranjen još u davnim vremenima, i to među drevnim Rimljanima, južnoslavenskim narodima te narodima poput Engleza, Francuza, Nijemaca, Portugalaca i dr.⁴¹ Kad je riječ o počecima toga običaja kod Hrvata, isti autor navodi kako najstariji poznati zapis o paljenju badnjaka na našim prostorima seže u 1272. godinu, a riječ je o dubrovačkom statutu *Liber statutorum ciuitatis Ragussi*. Taj zapis opisuje kako su pomorci bili ti koji bi na Badnji dan polagali komad drveta u vatru, nakon čega bi nerijetko uslijedila i nagrada.⁴² Opačić tvrdi kako brojni vjeruju da ta vatra pridonosi jačanju sunca koje je tijekom tih dana najslabije, a također naglašava kako se paljenje badnjaka dugo vremena opiralo vjerovanjima da pripada „poganstvu.”⁴³ Od velikog su značaja i ostaci badnjaka jer u narodu postoji vjerovanje kako imaju apotropejske moći, tj. da služe kao zaštita od zlih sila. Iz tog se razloga, kako opisuje Dragić, na blagdan Sveta tri kralja ostaci badnjaka iznose iz kuća te se ostavljaju u poljima, kako bi se zaštitio urod.⁴⁴

Dragić i Sunara opisuju kako su u Ceri, mjestu pokraj Unešića, na Badnji dan paljeni komadi drveta koje se prikupljalo i odabiralo posebno za ovu prigodu.⁴⁵ „Svaki gazda u selu želio je imati najveći badnjak i time se ponosio pa je zbog toga ponekad selom uoči Badnjaka vladao pravi natjecateljski duh, a pobjednik je bio onaj tko bi pripremio najveći badnjak.”⁴⁶ Zanimljivost vezanu uz taj običaj bilježi i Alaupović Gjeldum koja opisuje kako je u pojedinim mjestima

³⁹ Isto.

⁴⁰ Usp. Dragić, Marko; Sunara, Nikola. „Suvremeni zapisi tradicijske baštine u Ceri.“ *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, vol., br. 5, 2012., str. 157.

⁴¹ Usp. Dragić, Marko. „Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br 1, 2008., str. 69.

⁴² Isto.

⁴³ Opačić, Vid Jakša (ur.). *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016., str. 78.

⁴⁴ Dragić, Marko. „Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br 1, 2008., str. 84.

⁴⁵ Dragić, Marko; Sunara, Nikola. „Suvremeni zapisi tradicijske baštine u Ceri.“ *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, vol. , br. 5, 2012., str. 158.

⁴⁶ Isto.

Dalmatinske zagore običaj da se pale dva badnjaka. Jedan predstavlja glavu kuće te se naziva *did*, a drugi se naziva *baba* te on predstavlja domaćicu. Vjerovalo se da će onaj čiji badnjak kasnije izgori nadživjeti drugu osobu.⁴⁷

O takvim praksama svjedoči i kazivačica:

“Za Badnjak je bila tradicija paljenja badnjaka, koje bi muški iz kuće ispilali u šumi i pripremili nekoliko dana prije da se naloži. Navečer se ložila vatra i muški bi u kuću unosili dva badnjaka, a žene i dica bi čekali unutra i blagoslivljali ih. Kad su ulazili onaj koji je nosio badnjak bi reka: 'Hvaljen Isus! Dobro vam došla Badnja večer!', na šta bi ostali odgovorili: 'Također!', pa bi se reklo: 'Ko ove godine, neka i dogodine!' Vatra je bila u sredini, prvi badnjak bi se stavio s jedne strane, a drugi s druge strane. Onda bi se pomolili. Izmolili bi Virovanje, Oče naš i Zdravo Mariju pa bi se pomolili i za mrtve. Badnjak bi se palio dok ne bi izgorio do kraja. Na Badnju se večer blagoslovljenom vodom škropila kuća, štala i dvorište. Peka se kriv ispod peke kako bi imali za ujutro. Nakon toga se spremala večera. U našoj je kući bio običaj ist rižu na ulju. Prije večere bi se opet pomolili; izmolili bi Oče naš, Zdravo Marijo i Slava Ocu. Onda smo se spremali za Ponoćku. Muški su najčešće nosili odijela. Žene bi se isto svečanije obukle, a neke bi nosile i narodne nošnje.”⁴⁸

Često su na Badnju večer, kako opisuje Dragić, Drnišanke i Drnišani plesali kolo. Ples bi započinjali na Gradini, na kojoj bi se najčešće okupilo više od jednog kola te bi se uključile stotine plesača. Među njima su najbrojnije bile djevojke, zatim momci i udate žene, a nešto rjeđe i stariji građani. Plesom bi se spustili do gradske općine, pri čemu se svatko držao one osobe koja mu je najomiljenija. S obzirom na to da su kola bila jedna od češćih mjesta za pronalazak ljubavnog partnera, što ćemo vidjeti i u nastavku rada, najčešća su tema publike bile neudane cure, točnije njihov fizički izgled, ponašanje i sl.⁴⁹ Kola su uvijek bila praćena pjesmom, a kao primjer Dragić navodi sljedeću:

„Poskočit ću neka kolo krene,
neka draga pogleda na mene.
Pisma zvoni, a okolo se vije,

⁴⁷ Usp. Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*. Književni krug, Split, 2019., str. 243.

⁴⁸ Kazivačica Dijana Gabrić (r. Brajica) rođena 1969. u Šibeniku – datum zapisa 3. 6. 2022.

⁴⁹ Usp. Dragić, Marko. „Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja.“ *Godišnjak Titius*, br. 1, god. 1, 2008., str. 173-174.

draga mi se priko kola smije.
Ja namignem, ona spusti glavu,
e' da mi je sad bacit' na travu.
Kolo stane, pisma se razliže
draga mi se primiče sve bliže.”⁵⁰

2.2. Božićno vrijeme

Božićno vrijeme u hrvatskog tradicijskoj kulturi obuhvaća sljedeće blagdane: Božić, Svetog Stjepana, Svetog Ivana Evanđelista, Nevinu dječicu, Staru godinu ili Silvestrovo, Novu godinu te Sveta tri kralja o kojima ćemo u nastavku detaljnije pisati.

Božić

Božić (25. prosinac) jest kršćanski blagdan kojim se slavi rođenje Isusa Krista. Njega s Badnjakom u prvom redu veže misa ponoćka⁵¹, nakon koje se poznanici *božićaju* ili *mirobože*, govoreći: „Na dobro vam došo Božić, Sveto porođenje Isusovo“, na što slijedi odgovor: „I s tobom Bog dao zajedno”⁵² Opačić opisuje kako je narod Božić najčešće slavio u krugu najuže obitelji te je bilo važno da se na stolu nalaze obilni obroci. Ističe da su se čak i najsiromašnije obitelji trudile obilato jesti za taj blagdan.⁵³ O navedenom svjedoči i kazivačica:

“Za Božić bi se rano dizali, a najranije se diza onaj ko je mora ići naranit stoku. Spremali smo doručak i na stol se stavljala šunka i domaće suvo meso koje smo sami sušili. Nakon doručka smo išli na Svetu misu i jedni drugima bi čestitali Božić: 'Hvaljen Isus, na dobro Vam došlo Sveto Isusovo porođenje!' Nakon mise bi se sprema obilati ručak, a prije ručka bi se upalila božićna svića koju smo stavljati u pšenicu koja se sadila za Svetu Lucu. Glava kuće bi molio i svi drugi su molili uz njega. Nakon toga se blagosloвила hrana: 'Bože blagoslovi ovu hranu koju mi danas blagujemo.'

⁵⁰ Isto, str. 174.

⁵¹ Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Kulturno – prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 171.

⁵² Usp. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 142.

⁵³ Opačić, Vid Jakša (ur.). *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016., str. 85.

Kad bi se svića gasila najstariji muški član obitelji bi je gasio tako šta bi komadić kruva umočio u vino i to bi držao iznad sviće da kaplje vino na plamen sviće. Nakon ručka bi opet išli naranit stoku. Za Božić nismo išli po tuđim kućama, nego smo ga provodili u kući s obitelji.“⁵⁴

Spomenuta božićna svijeća, kao što navodi Dragić, ima vrlo značajnu ulogu u hrvatskoj duhovnoj tradiciji.⁵⁵ Prema Opačiću, tri zapaljene svijeće simboliziraju Sveto Trojstvo, a ako se pale dvije svijeće, jedna se pali za mrtve, a druga za žive.⁵⁶ U narodu također postoji vjerovanje kako se nedogorene svijeće ne bi smjele bacati, već se, kao što ističe Gavazzi, čuvaju za sljedeću godinu, a razlog je taj što im narod pridaje apotropejske moći.⁵⁷ Paljenje je božićne svijeće neizostavni dio Božića i u Ceri gdje se, prema Dragiću i Sunari, prije objeda, uz molitvu pale svijeće pripremljene na Badnjak.⁵⁸ Usto opisuju zanimljivost vezanu uz gašenje svijeće: „Jedna svijeća predstavlja baku, a druga djeda. Oni te svijeće gase tako da koranicu kruha umoče u čašu vina i kapaju po kap vina na svaku svijeću. Kaže se da će onaj čija se svijeća kasnije ugasi živjeti dulje.“⁵⁹

Božićnom raspoloženju pridonose i prigodne pjesme u kojima se, prema Dragiću, „izražava radost što se po Isusovu rođenju očitovala dobrota Boga i njegova ljubav prema ljudima“, a kao neke od glavnih karakteristika božićnih pjesama Dragić navodi „emocionalnost, simboličnost, slikovitost i konkretnost.“⁶⁰ Neke od tih značajki uočavamo i u božićnoj pjesmi koja je zabilježena u Kljacima, naselju u općini Ružić:

„Vrije voda vrućica
iz kamena vodušća.
Na njem sidi Divica
na glavi joj krunica.
Bile ruke umiva
i grišne duše oprućća.

⁵⁴ Kazivačica Stana Brajica (r. Maleš) rođena 1949. u Mirlović Zagori – datum zapisa 5. 6. 2022.

⁵⁵ Usp. Dragić, Marko. „Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 45, br. 4, 2010., str. 467.

⁵⁶ Opačić, Vid Jakša (ur.). *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016., str. 80.

⁵⁷ Usp. Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Kulturno – prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb., str. 130-131.

⁵⁸ Usp. Dragić, Marko; Sunara, Nikola. „Suvremeni zapisi tradicijske baštine u Ceri.“ *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, vol. , br. 5, 2012., str. 159.

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ Usp. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 142-143.

I vi bile ručice,
i vi grišne dušice
taknite se ramena
za Isusa ranjena,
i pogledajte gori-doli
kako j' zemlja procvatila,
Gospa j' sina porodila
svemu svitu na veselje,
dušam našim na spasenje.
O, Isuse, spasi duše naše!
Sinu Božji budi 'valjen
po sve vike vika. Amen."⁶¹

U pjesmi možemo uočiti motive koji nas asociraju na rođenje Isusa Krista i veselje koje je uz taj događaj vezano. Pjesma završava zazivom Isusu da spasi duše vjernih i pohvalom Sinu Božjemu te je se može svrstati među usmene vjerske lirske pjesme⁶².

Blagdani između Božića i Nove godine

U razdoblju između Božića i Nove godine značajnu ulogu imaju blagdani Sv. Stjepana, Sv. Ivana i Nevine dječice. Blagdan sv. Stjepana⁶³ slavi se 26. prosinca, a naziva se još i *Stipanje*, *Stjepanje* ili *Štefanje*. Braica navodi kako je sveti Stjepan zaštitnik konja, stoga u pojedinim mjestima na taj blagdan vlada običaj utrivanja konjima.⁶⁴ Prema Gorysu, uz taj se dan vežu

⁶¹ Isto, str. 146.

⁶² Prema Dragiću, vjerska usmena lirika obuhvaća molitvene pjesme, prenja i versificirane legende. S obzirom na doba crkvene godine uz koje ih se tematsko-motivski može povezati, dijeli ih na adventske i božićne, korizmene i uskrsne i svetačke (Usp. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008., str. 128.–129.).

⁶³ Sveti Stjepan prvomučenik rođen je u 1. stoljeću te je bio prvi od sedam đakona koje su apostoli izabrali nakon Isusova Uzašašća. Dragić navodi kako je oko 36. godine, zbog optužbe da je govorio protiv Mojsija, bio doveden pred velikog poganskog svećenika gdje je održao govor koji je kod naroda izazvao toliki bijes da su ga istjerali pred gradska vrata i kamenovali. Dok su ga kamenovali molio je „Gospodine Isuse, primi duh moj!“, a potom je kleknuo i povikao „Gospodine, ne uzmi im ovo za grijeh!“ Nakon Kristova raspeća, njegova se smrt smatra prvom kršćanskom mučeničkom smrću. (Usp. Dragić, Marko. „Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj tradicijskoj kulturnoj baštini.“ *Ethnologica Dalmatica*, Vol. 27, 2020. str. 38-44.)

⁶⁴ Usp. Braica, Silvio. „Božićni običaji“, *Ethnologica Dalmatica*, 13, 2004., str. 8.

običaji dijeljenja „Stjepanovog kruha” siromašnima te blagoslov konja i njihove hrane „Stjepanovom vodom”. Uz to, blagoslivlja se i crno vino, a u njega se ubacuje kamenčić kao simbol Stjepanova mučeništva.⁶⁵ Dragić dodaje kako se štovanje toga sveca očituje u „zavjetima, škropljenju blagoslovljenom vodom kuća, štala, dvorišta, hodočašćima, odlascima na svetu misu, procesijama, molitvama, brguljama, pjesmama, narodnim veseljima.”⁶⁶

Blagdan Svetog Ivana⁶⁷ (27. prosinca) treći je dan Božića, a u narodu je poznat pod nazivima *Ivanuš*, *Ivanja*, *Janušovo*, *božićno Ivanje* te *božićni Ivanjdan*. Prema Braici, taj dan karakteriziraju običaji blagoslova vina na svetoj misi, paljenje koleda te iznošenje božićne slame iz domova, koja se potom stavlja na voćke.⁶⁸ Opačić dodaje kako se božićna slama, osim na voćke, stavljala u kokošinjce, svinjce, vrtove ili polja, jer se vjeruje kako posjeduje apotropijske moći.⁶⁹ S obzirom na to da se domovi nisu smjeli čistiti na Božić ili na Svetog Stjepana, to bi se učinilo na taj dan.⁷⁰

Četvrti dan Božića (28. prosinca) blagdan je Nevine dječice. U hrvatskoj je tradicijskoj kulturi taj dan poznat po nazivima *Mladenci*, *Mladinci* ili *Mladijenci*, a na njega se prisjećamo nevine djece koja su stradala u krvoproliću kralja Heroda.⁷¹ Naime, Herod je, zbog straha da će ga novorođeni Isus svrgnuti s kraljevstva, dao zapovijed da se u Betlehemu ubiju svi dječaci do dvije godine života. No, kako je anđeo Josipu u snu nagovijestio da Herod želi ubiti njegovoga sina, Josip, Marija i Isus tu su se noć uputili u Egipat te su se tamo zadržali sedam godina, sve do Herodova skončanja. Tako je Isus bio spašen, ali su „nevina dječica mučeništvo podnijela umjesto Isusa i za Isusa.”⁷² Dragić opisuje kako veliku ulogu na taj dan imaju svete mise na kojima se vrši

⁶⁵ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003., str. 345.

⁶⁶ Dragić, Marko. „Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj tradicijskoj kulturnoj baštini.“ *Ethnologica Dalmatica*, Vol. 27, 2020. str. 46-47.

⁶⁷ Ivan Evanđelist brat je svetog Jakova Starijega te je najmlađi od dvanaestorice Isusovih apostola. Badurina navodi kako je, zajedno s trima Marijama, prisustvovao Isusovom razapinjanju te mu je Isus prije smrti povjerio svoju majku riječima „Evo ti majke!” Nakon Marijine smrti, Ivan je zajedno sa svetim Petrom propovijedao evanđelje te je u Maloj Aziji osnovao sedam crkava. Za vrijeme progona cara Domicijana nastanio se u Efezu odakle je, nakon dva neuspjela pokušaja Domicijana da ga ubije, bio protjeran na otok Patmos gdje je napisao Otkrivenje. Vjeruje se kako je umro prirodnom smrću, a prema legendi mu je tijelo nakon smrti uzneseno na nebo. (Usp. Badurina, Anđelko (ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simboličke zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 279.)

⁶⁸ Braica, Silvio. „Božićni običaji“, *Ethnologica Dalmatica*, 13, 2004., str. 8.

⁶⁹ Opačić, Vid Jakša (ur.). *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016., str. 85.

⁷⁰ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008., str. 147.

⁷¹ Braica, Silvio. „Božićni običaji“, *Ethnologica Dalmatica*, 13, 2004., str. 8-9.

⁷² Dragić, Marko. „Sveta Nevina dječica u hagiografiji i hrvatskoj kulturnoj antropologiji.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 28, 2021., str. 53-55.

blagoslov djece, dječji ophodi, šibari, koledanja te šibanje i darivanje djece.⁷³ Djecu bi se, dok bi još spavala, lagano po tabanima šibalo mladicom, nakon čega ih se darivalo orašastim plodovima i kolačima.⁷⁴ Gavazzi daje objašnjenje kako se šibanjem ljudi međusobno mlade, tj. pomlađuju, zbog čega se najčešće šibalo svježim zelenilom, „jer postoji vjerovanje da se sa svježe biljke na svoj način prenosi životna snaga na udarano biće.”⁷⁵

Stara i Nova godina

Nova je godina velik blagdan. U narodu se naziva i *Mlado lito* ili *Počelo*, a tradicionalno se čestitala riječima „Na dobro vam došla Nova godina.”⁷⁶ Dragić bilježi kako je Stara godina završavala molitvom i blagoslovom ukućana, okućja i blaga⁷⁷, a navedene nam običaje potvrđuje i kazivačica:

„Na Staru godinu bi se blagoslivljala kuća i okućje. Kod nas je bio običaj da se iza ponoći ide od kuće do kuće i čestita Nova godina pa bi na Staru godinu pripremali hranu koju smo stavljali na stol za goste. Svaka bi kuća izložila svoju hranu. Do ponoći smo se družili u kući s obitelji, a od ponoći smo išli po kućama u selu. Svi iz sela bi došli u jednu kuću di bi se pivalo, ilo i veselilo. Svirale su se diple i gusle. Tu bi se zadržali uru/ dvi, pa bi onda otišli u drugu kući i tako sve do jutra. Ujutro smo se rano dizali kako bi naranili stoku. Onda bi se spremali za Svetu misu. Isto ka i za Božić bi se svečano oblačili u odijela, svečane haljine i narodne nošnje. Nakon Mise smo ručali, a prije ručka smo opet palili sviću i molili. Ostatak dana bi proveli u kući s obitelji.”⁷⁸

Dragić opisuje kako je doček Nove godine izgledao u Konjevratima, mjestu nedaleko od Drniša: „...sva bi se djeca sakupila i išla bi kroz selo tjerati Staru godinu. Djeca bi staro posuđe zavezali za žicu i tako ga vukli kroz selo, vjerujući da će Nova godina biti bolja od stare. Večera

⁷³ Isto, str 52.

⁷⁴ Dragić, Marko. „Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/1, br. 14., 2018., str. 214.

⁷⁵ Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Kulturno – prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 193.

⁷⁶ Dragić. Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.“ *Godišnjak Titius*, vol. 3, br. 3, 2010., str. 132.

⁷⁷ Isto.

⁷⁸ Kazivačica Stana Brajica (r. Maleš) rođena 1949. u Mirlović Zagori – datum zapisa 5. 6. 2022.

je bila slična onoj badnjoj, s razlikom što se na Silvestrovo blagovalo mrsno jelo.”⁷⁹ Također, tvrdi kako se vjerovalo da će čovjek kroz cijelu godinu biti onakav kakav bude prvi dan Nove godine.⁸⁰

Sveta tri kralja

Sveta Tri kralja, Bogojavljenje, Vodokršće ili, kako se u prošlosti nazivao, Tri mudraca od istoka blagdan je koji u hrvatskoj narodnoj tradiciji predstavlja kraj božićnog vremena. Dragić navodi kako su neki od običaja vezanih za taj blagdan iznošenje ostataka badnjaka i božićne jelke iz kuće te blagoslov vode na svetoj misi. Dodaje kako je ta voda u narodu poznata pod nazivom *kršćena* ili *sveta* voda te njome narod tijekom godine blagoslivlja dom, ukućane, štalu i polja, a pojedinci je čuvaju godinama, s vjerovanjem da je „starija vodokrsna voda učinkovitija protiv demonskih bića: vještica, mora, vukodlaka, i dr.”⁸¹ Također, toga dana župnik blagoslivlja kuće: „Iznad ulaznih vrata napiše G + M + B (početna slova imena mudraca: Gašpar, Melkior i Baltazar).”⁸² Ove običaje vidimo i u iskazu kazivačice:

„Na taj dan su se voda i sol nosili u Crkvu na blagoslov. Badnjak, koji smo u kuću unosili na Badnjak, na ovaj bi dan izgoria. Iza toga se iz kuće iznosia pepel i badnjak koji nije izgoria i onda bi se ostavljali u polju jer se virovalo da će tako urod bit bolji, a iznosia bi se i bor iz kuće. Do Tri kralja su fratri išli po kućama i blagoslivljali, a na stol smo stavljali blagoslovljenu vodu, križ i grančicu s kojom se škropila blagoslovljena voda. Svi ukućani bi dočekali fratra.”⁸³

U Konjevratima je jedan od običaja karakterističnih za taj blagdan, prema Dragiću, bio i skidanje božićne svijeće, s tim da bi se „vosak koji je kapao iz svijeće pokupio te čuvao kao blagoslov zajedno s blagoslovljenom vodom, koja bi se na taj dan u crkvi blagoslivljala.”⁸⁴ Pri skidanju božićne svijeće ukućani su priželjkivali da svijeća nakapa što više voska jer su vjerovali kako će u tom slučaju godina biti plodnija, s tim što se vjerovalo da će u rodnosti prednjačiti „ona

⁷⁹ Dragić, Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.“ *Godišnjak Titius*, vol. 3, br. 3, 2010, str. 132.

⁸⁰ Isto, str. 133.

⁸¹ Usp. Dragić, Marko. „Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji.“ *Crkva u svijetu*, vol. 42, br. 1, 2007., str. 98-100.

⁸² Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 148.

⁸³ Kazivačica Dijana Gabrić (r. Brajica) rođena 1969. u Šibeniku – datum zapisa 3. 6. 2022.

⁸⁴ Usp. Dragić, Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.“ *Godišnjak Titius*, vol. 3, br. 3, 2010, str. 134.

strana polja na koju je stranu nakapalo više voska.”⁸⁵ O običaju skidanja božićne svijeće piše i Alaupović Gjeldum koja dodaje kako bi domaćice žito iz posude u kojemu je stajala svijeća bacale kokošima na način da bi „na dvorištu načinile krug od užeta ili obruča s bačve i unutar njega prosule žito, a vjerovalo se da kada kokoši zoblju unutar kruga, neće nositi jaja izvan domaćinstva.”⁸⁶

2.3. Poklade

Razdoblje poklada (karnevala) započinje nakon blagdana Sveta tri kralja, točnije 7. siječnja, a završava početkom korizme, tj. na Čistu srijedu. Dragić objašnjava kako je vrhunac pokladnih događanja u posljednju nedjelju, ponedjeljak i utorak prije Čiste srijede. Ti se dani u narodu nazivaju Velikim pokladama ili Završnim pokladama, a posljednja je nedjelja poklada poznata pod nazivom Pokladna nedjelja.⁸⁷ Opačić objašnjava kako je Katolička crkva često nastojala suzbiti pokladne običaje i karnevalski duh, a razlog je taj što poklade nisu vezane uz kršćanstvo, već se oslanjaju se na „starija, prijekršćanska naslijeđa s područja magije, religije i mitologije.”⁸⁸ Svrha je pokladnih običaja, kao što naglašava Gavazzi, apotropejska, tj. cilj im je zastrašiti i udaljiti zle sile od ljudi, domova i stoke.⁸⁹ Prema Alaupović Gjeldum, razlikuju se dva tipa karnevalskih običaja, a to su: „*luperkalijski*, karakterističan za ruralne stočarske krajeve i bliži magiji plodnosti, te *saturnalijski*, češći u urbanim okružjima i skloniji društvenoj kritici.”⁹⁰ Naglašava kako je na prostoru Dalmatinske zagore pretežito riječ o *luperkalijskim* maškarama, s obzirom na to da se radi o području gdje se stanovništvo još od davnina bavi stočarstvom.⁹¹

Dragić opisuje kako su ophode maškara karakterizirali „zastrašujuće maske i drugi odjevni rekviziti, buka, galama, zvonjava zvona privezanih na maškare (mačkare), pjesme, šale i tako

⁸⁵ Isto.

⁸⁶ Usp. Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*, Književni krug, Split, 2019., str. 246.

⁸⁷ Usp. Dragić, Marko. „Velike poklade u folkloristici Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 8/1, br. 8., 2012., str. 156.

⁸⁸ Opačić, Vid Jakša (ur.). *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016., str. 88.

⁸⁹ Usp. Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Kulturno – prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 12.

⁹⁰ Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*, Književni krug, Split, 2019., str. 232.

⁹¹ Isto, str. 232-233.

dalje”⁹², a kako su ophodi maškara izgledali u drniškoj krajini opisuje nam kazivač koji navodi kako su neki sudionici imali svoje uloge, a one su bile barjaktar, *did*, *baba*, mladoženja i mlada:

„Prvi bi iša barjaktar, on je bija glavni i on bi ti nosija barjak. Bija bi obučen u narodnu nošnju, al’ jedini nije smija imat nikakve maske priko lica da ga se može pripoznat. Onda su ti išli didi i babe. Did bi na sebe stavija krzno od ovce i rogove na glavu, a ima je i zvona na sebi pa bi svi u selu mogli čut da oni dolaze, to bi ti bila velika buka kad bi se išlo kroz selo, a babe su nosile otrcane vuštane i mećale bi šudare na glave. Onda bi išli selom od kuće do kuće i pivali, a svak’ bi im nešto dava, ono šta je ko ima u kući. Neki su davali novce, neki voće, neki jaja. Bili su ti i mladoženja i mlada, a mlade bi sa sobon nosile metle i onda bi, kako dođu ispid nečije kuće, pomele dvorište, pa bi joj oni davali jabuke ili jaja. Muški bi se znali oblačit u ženske pa bi nosili vuštane, opanke, i metnili bi plet na rame, a žene bi se oblačile u muške pa bi stavljale brkove, nosile bi štap i tako. Ljudi bi se tako dobro znali zamaskirat da si teško moga pripoznat ikoga. Sićam se da su se dica strašno bojala maškara, uvik bi plakali i bižali od njih.”⁹³

Alaupović Gjeldum navodi primjere pjesama koje su barjaktari, zajedno s mladom, pjevali ukućanima, a one glase:

„Domaćine, dome moj
Evo mene prid tvoj dvor
Ovdje će nas darovati
Od Boga se radovati
Darujte nam barjaktara
Varaćak žita iz ambara
Darujte nam barjaktara
Svaka kuća po dva jaja.”

Odnosno:

„Darujte nam barjaktara,
Dva tri jaja iz ambara
Oku žita sa šufita...
Namažite didu sablju

⁹² Dragić, Marko. „Velike poklade u folkloristici Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 8/1, br. 8., 2012, str. 158.

⁹³ Kazivač Ante Gabrić rođen 1960. godine u Ružiću – datum zapisa 2. 6. 2024.

Da povali bolje babu.
Domaćine, daj dobra vina,
Rodila ti žena sina!”

Za zahvalu bi pjevali:

„Ko je nama piti, da taj ženija i uda!”

Ili:

„Al’ su nam se osušila usta, ova kuća ne ostala pusta!”⁹⁴

Alaupović Gjeldum također objašnjava kako bi nastala nevolja ako bi se susrele dvije grupe maškara, jer bi se međusobno gađali jajima, a ponekad bi se i fizički nastojali nadjačati. Nakon završenih ophoda, nastavlja, svi bi se sudionici okupili na jednom mjestu gdje su se zabavljali i dijelili poklone koje su skupili, a u Pokrovniku je običaj bio plesati kolo oko vreće žita koje je prikupljeno u ophodnji.⁹⁵ U Miljevcima se pak maškare nazivaju *čarojice*, a naziv su dobile po tradiciji bojanja lica ugljenom. Dragić opisuje kako bi Miljevčani ophode započinjali u ranu zoru, a išlo se „po svim selima Miljevačkog platoa, zatim bi preko Krke stigli do Dubravica i Rupa.”⁹⁶

2.4. Korizma

Riječ korizma dolazi od lat. riječi *quadragesima*, a označava razdoblje od četrdeset dana prije Uskrsa, koje započinje Čistom srijedom, a završava Velikim petkom.⁹⁷ Barlek ističe kako to razdoblje karakterizira duhovno proživljavanje Isusovog raspeća i uskrsnuća, intenzivnija molitva te pripreme za Uskrs. Dodaje kako je narod nekada strogo pazio da u ovome razdoblju izbjegava buku, pjevanje te održavanje svadbenih i drugih veselja, a tome su čak prilagođavali i stil odijevanja, tako što su izbjegavali odjeću koja sugerira radost i živost.⁹⁸ Dragić objašnjava kako u razdoblju korizme svaka nedjelja ima svoj naziv. „Prva korizmena nedjelja zove se Čista, druga je

⁹⁴ Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*, Književni krug, Split, 2019., str. 233-234.

⁹⁵ Isto, str. 234-235.

⁹⁶ Dragić, Marko. „Velike poklade u folkloristici Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 8/1, br. 8., 2012, str. 168.

⁹⁷ Usp. Badurina, Anđelko (ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 336.

⁹⁸ Usp. Barlek, Josip. „Uz križ stati - hrvatski Uskrs.” *Podravski zbornik*, br. 32, 2006., str. 285-286.

Pačista, treća Bezimena, četvrta Sredoposna, peta Gluha (Glušna), a šesta je Nedjelja muke Gospodnje ili Cvjetnica.”⁹⁹

Čista srijeda

Čista srijeda ili Pepelnica označava početak korizme. Čapo Žmegač objašnjava kako se na taj dan vjernici na svetoj misi posipaju pepelom koji simbolizira pročišćenje i poniznost, a osim duhovnog pročišćenja taj dan karakterizira i čišćenje kuće i okućnice. Ukućanima je bilo važno što temeljitije oprati posuđe kako bi se uklonili tragovi hrane, jer je na taj dan započinjao četrdesetodnevni nemrs.¹⁰⁰

Dragić ističe kako se u Unešiću u razdoblju korizme, s početkom na Čistu srijedu, svaki dan molila molitva o Gospinoj žalosti, a ona glasi:

„Crkvica se gradi,
tamjanon se kadi,
u njoj Gospa kleči,
iz sveg srca ječi,
bile prste lomi,
gorke suze roni.
Pitaju je džudije:
„Šta Ti Gospe klečiš,
iz sveg srca ječiš,
bile prste lomiš,
gorke suze roniš?“
„Kako neću klečat,
iz sveg srca ječat,
bile prste lomit,
gorke suze roni!
Imala san sina jedinka

⁹⁹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 152.

¹⁰⁰ Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji*. Golden Marketing, Zagreb, 1997., str. 31.

pa mi ga proklete džudije,
odniješe i na križ propeše,
i u noge i u ruke
čavle zadivaše,
a na glavu trnovu krunu nadijaše.
Ko ovo izmoli tri duše sarani:
svoju, očevu, pa majčinu.
Amen.“¹⁰¹

Navedena usmena vjerska lirska pjesma baštini pasionske motive Isusova razapinjanja na križ i Gospine boli, a završava kao molitva za moliteljevu dušu i dušu njegovih ili njezinih roditelja.

Cvjetnica

Cvjetnica ili Nedjelja Muke Gospodnje slavi se u nedjelju koja prethodi Uskrsu te nas uvodi u Veliki tjedan.¹⁰² Čapo Žmegač objašnjava kako se na taj se dan slavi Isusov ulazak u Jeruzalem gdje ga je mnoštvo ljudi dočekalo mašući palminim grančicama, stoga narod, na spomen tog događaja, na taj dan u crkvu donosi palmine ili maslinove grančice koje se nose u procesiji te blagoslivljaju.¹⁰³

Uz navedeni običaj blagoslivljanja palminih ili maslinovih grančica, Dragić navodi još neke običaje koji karakteriziraju taj dan, a to su umivanje u cvjetnoj vodi, pjevanje Isusove Muke na svetoj misi te četrdesetosatno klanjanje.¹⁰⁴ On ističe kako se uz običaj umivanja u cvjetnoj vodi vežu različita vjerovanja. Tako u Trbounju, mjestu nedaleko od Drniša, vlada običaj umivanja vodom u koju se dodaje blagoslovljena voda, lišće masline te ljubičice. Noć pred Cvjetnicu posuda s vodom ostavljala se vani, s vjerovanjem da će se u njoj umiti dobre vile koje će pružiti pomoć ukućanima. Još jedno vjerovanje koje stanovnici Trbounja vežu uz taj običaj je to da će ona osoba

¹⁰¹ Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, br. 8, 2015., str. 170.

¹⁰² Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 157.

¹⁰³ Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji*, Golden Marketing, Zagreb, 1997., str. 82.

¹⁰⁴ Dragić, Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.“ *Godišnjak Titius*, vol. 3, br. 3, 2010., str. 140.

koja se prva umije, do kraja godine biti najljepša te će se ustajati ranije od ostalih ukućana.¹⁰⁵ U Unešiću je, kako opisuje Dragić, posebnost ta što bi ukućani prilikom umivanja govorili „Sađi crno, dođi bilo“, nadajući se da će njihovi „crni grijesi cvjetnom vodom saći, a da će se duša u čisto, bijelo obući“, dok se u Miljevcima vjeruje kako umivanje u cvjetnoj vodi pridonosi ljepoti lica te štiti od bolesti. Dragić zaključuje kako opisani obred ima apotropejska svojstva.¹⁰⁶ Iz iskaza kazivačice saznajemo kako je to vjerovanje prisutno i u Drnišu, uz vjerovanje da navedena cvjetna voda štiti urod od nevolja koje ga mogu pogoditi:

„Ujutro smo se umivali vodom u koju smo stavljali ljubičice koje bi dan prije dica ubrala i virovalo se da to donosi lipotu i zdravlje. Ta je voda za nas bila blagoslovljena pa smo je onda prolivali u polje da urod bude šta bolji i da se zaštiti od nevrimenta.“¹⁰⁷

Uz cvjetnu vodu, apotropejska se funkcija pridaje i blagoslovljenim palminim ili maslinovim granama. Prema Dragiću, u Miljevcima se navedene grane ostavljaju u kućama i poljima, s ciljem zaštite od zlih sila, a isto je vjerovanje prisutno i u Unešiću, gdje se ponekad ove grančice zamjenjuju djetelinom za koju se veže ljubičica.¹⁰⁸ U Oklaju se na Cvjetnicu okupljaju čuvari Kristova groba¹⁰⁹.

Veliki četvrtak

Veliki je četvrtak dan kada se obnavlja sjećanje na Isusovu posljednju večeru. Jurilj objašnjava kako taj dan označava početak Isusove muke, a ujedno predstavlja i kraj korizme.¹¹⁰ Drugi je naziv za taj dan Zeljavi četvrtak jer je prema predaji, kako objašnjava Dragić, Marija Isusu za večeru spremila zelje, no on se nije pojavio „jer su ga uhvatile i otjerale Džudije“ pa je iz

¹⁰⁵ Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, br. 8, 2015., str. 157–158.

¹⁰⁶ Isto, str. 158–159.

¹⁰⁷ Kazivačica Dijana Gabrić (r. Brajica) rođena 1969. u Šibeniku – datum zapisa 6. 6. 2022.

¹⁰⁸ Usp. Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, 8, 2015., str. 160-161.

¹⁰⁹ Dragić, Marko. „Čuvari Kristova groba u pasionskoj baštini Hrvata.“ Štukl, Jože; Križnar, Franc (ur.). *Pasijonski doneski 2017*, Škofja Loka: Občina Škofja Loka, 2017. str. 90.

¹¹⁰ Jurilj, Zorica. „Korizma i uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018., str. 20.

toga razloga običaj da se na Veliki četvrtak jede zelje.¹¹¹ Alaupović Gjeldum navodi kako je na taj dan u drniškom kraju običaj izmoliti molitvu „Sto dušica”, koja glasi:

„Oj dušice grišna, budi u viri kripna,
Kada budemo putovati, dugim putim, tisnim klancim
Sritat će vas duh nemili, duh nečisti,
Pitat će vas, jesi l' moja ja l' Božja.
Nisam tvoja, neg Božja,
Ja sam ona što sam govorila
Na blagdan na Veliki četvrtak
Sto Križića, sto Jezusa, sto Amena,
Sto se puta prikristila Jezus Isus i Marija,
U ime Oca i Sina i Duha Svetoga, Amen.“¹¹²

O običajima vezanim za Veliki četvrtak u drniškoj krajini kazivačica dodaje:

„Za te dane se ne smiju obavljati nikakvi veći poslovi u polju ili po kući. Veliki četvrtak zovemo Zeljavi četvrtak jer je običaj da se na taj dan sprema nekakvo zelenje. Na taj dan se sićamo Isusove posljednje večere i pranja nogu svojim apostolima pa se na misi ministrantima peru noge”

Navedeni običaj pranja nogu podrobnije opisuje Dragić koji navodi kako svećenik na misi pere noge dvanaestorici muškaraca koji predstavljaju dvanaestoricu apostola. Nakon što noge opere, prebriše ih ručnikom te poljubi, a na kraju obreda izmoli posljednju molitvu. „Simbolično pranje nogu podsjeća na Krista koji je pranjem nogu svojih učenika ostavio zapovijed ljubavi da i oni tako čine jedni drugima. Obred završava prijenosom Svetog Otajstva na oltar koji simbolizira Kristov grob.”¹¹³

¹¹¹ Dragić, Marko, „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.“ *Godišnjak Titius*, vol. 3, br. 3, 2010, str. 141.

¹¹² Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*. Književni krug, Split, 2019., str. 236.

¹¹³ Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, 8, 2015., str. 167.

Veliki petak

Veliki petak dan je duboke tuge jer se na njega prisjećamo Isusove patnje i raspeća. Barlek naglašava kako je to iznimno svet dan, a karakteriziraju ga strogi post i nemrs.¹¹⁴ Dragić dodaje kako se na Veliki petak na oltarima ne nalaze križ, oltarnik niti svijećnjak, a na misi se pjevaju Muka Isusova i Gospin plač. Opisuje ga kao „vrhunac godišnje pokore i pobožnosti”, a mnogi poste na način da ništa ne jedu ni piju. Takav se način posta naziva „sušenje, žežinjanje ili žinjanje.”¹¹⁵

Alaupović Gjeldum objašnjava kako se na Veliki petak ne smije raditi u poljima, a tradicionalno se priprema bakalar s rižom te se pije crno vino „jer se vjeruje da se ono pretvara u krv.”¹¹⁶ Taj je običaj prisutan u Unešiću gdje se, prema Dragiću, crno vino ulijeva u bukaru te ga konzumiraju svi ukućani s vjerovanjem „da će se dobiti krvi koliko se vina popije.”¹¹⁷ Time se odaje počast krvi koju je Isus Krist prolio za spasenje svijeta. Dragić također opisuje kako se u Nevestu na Veliki petak jede bakalar, a izbjegava se konzumiranje crvenog luka jer se vjeruje da su ga stavljali Isusu na oči.¹¹⁸

Još je jedan karakterističan običaj u drniškoj krajini vezan za taj dan, a spominje ga Alaupović Gjeldum. Ona objašnjava kako se na Veliki petak u crkvama „tukao baraban”, tj. „udaralo se šibama po crkvenim klupama dok fratar ne bi rekao da je dosta.”¹¹⁹ O ovome običaju detaljnije piše Gavazzi koji navodi kako se on provodio na Veliku srijedu, Veliki četvrtak i Veliki petak, ili ponegdje na samo jedan od tih dana, a šibama bi se udaralo dok se ne razlome, s objašnjenjem da se udaraju posna jela.¹²⁰

Velika subota

Velika subota posljednji je dan Vazmenoga trodnevlja. Dragić kaže kako je taj dan u narodu poznat i pod nazivom Bijela subota zbog običaja temeljitog umivanja, pranja i čišćenja koji ga

¹¹⁴ Barlek, Josip. „Uz križ stati - hrvatski Uskrs.“ *Podravski zbornik*, vol., br. 32, 2006., str. 294.

¹¹⁵ Dragić, Marko. „Starinske molitve u šibenskom zaleđu.“ *Godišnjak Titius*, vol. 6–7, 2014., str. 287-288.

¹¹⁶ Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*, Književni krug, Split, 2019., str. 236.

¹¹⁷ Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, br. 8, 2015., str 168.

¹¹⁸ Isto.

¹¹⁹ Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*, Književni krug, Split, 2019., str. 236.

¹²⁰ Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Kulturno – prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 26.

karakterizira.¹²¹ Prema Barleku, taj dan karakterizira blagoslov vode i uskrsne svijeće te paljenje i blagoslov uskrsne vatre. Opisuje kako se ugarci uskrsne vatre ostavljaju u poljima, a ponekad se koriste i za paljenje nove vatre.¹²² O običaju blagoslova uskrsne vatre i svijeće detaljnije piše Dragić koji objašnjava kako se vatra pali ispred crkve te se na njoj pali uskrsna svijeća na kojoj se nalazi pet zrna tamjana kao simbol pet rana Isusa Krista. Tu svijeću potom đakon unosi u crkvu, pri čemu se na putu do oltara zaustavlja tri puta te pjeva *Svjetlo Kristovo!*, na što slijedi odgovor vjernika *Bogu hvala!* Crkva je, prije ulaska đakona, nerasvijetljena te se postupno pale sve svijeće i svjetla u crkvi, kao i svijeće koje se nalaze u rukama vjernika.¹²³ „Đakon pred oltarom uskrsnu svijeću okadi, te pjeva Vazmeni hvalospjev Isusu Kristu. Potom slijedi svečani pjevani hvalospjev uskrsnoj svijeći.”¹²⁴ Čapo Žmegač naglašava kako se na Veliku subotu bilo važno umiti u trenutku kada zazvoni *Glorija* u vodi koja se taj dan blagoslivljala na svetoj misi. Vjerovalo se da taj običaj pridonosi zdravlju, posebice zdravlju očiju, ljepoti te čistoći lica, a u pojedinim se mjestima moglo umiti i u neblagoslovljenoj vodi, primjerice moru, rijeci, potocima i sl., uz jednako vjerovanje.¹²⁵

Veliku ulogu na taj dan imaju priprema i blagoslov hrane koja se blaguje za Uskrs te bojanje pisanica. Čapo Žmegač objašnjava kako mnogi središnju ulogu jaja u uskrsnim običajima pripisuju zabrani konzumacije jaja u razdoblju korizme, koja seže u 7. i 8. stoljeće. „Premda se nije nikada strogo provodila, ta je zabrana sve do najnovijega doba smatrana propisom, a uzrokovala je da se jaja počnu smatrati prazničnom, uskrsnom hranom.”¹²⁶ Dragić dodaje kako jaja simboliziraju nadu i uskrsnuće.¹²⁷ Kad je riječ o običaju bojanja pisanica, Gavazzi je ustvrdio kako je riječ o dosta starom običaju, a tome u prilog svjedoče „nalazi obojenih olupina jaja u nekim starim otkopanim germanskim grobovima, kao i jaja, izrađena od gline, sa šarama izvedenim u urezima površine nekom masom u bojama, otkopanima u starim grobovima skandinavskim i, nekim, starim slavenskim.”¹²⁸ O običaju bojanja pisanica, kao i ostalim običajima koji karakteriziraju taj dan, svjedoči kazivačica:

¹²¹ Dragić, Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.” *Godišnjak Titius*, vol. 3, br. 3, 2010, str. 143.

¹²² Usp. Barlek, Josip. „Uz križ stati - hrvatski Uskrs.” *Podravski zbornik*, vol., br. 32, 2006., str. 297.

¹²³ Usp. Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, br. 8, 2015., str. 173.

¹²⁴ Isto.

¹²⁵ Usp. Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji*, Golden Marketing, Zagreb, 1997., str. 75-76.

¹²⁶ Isto, str. 147.

¹²⁷ Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, br. 8, 2015., str. 172.

¹²⁸ Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Kulturno – prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 27.

„Na ovaj dan bi žene spremale hranu za Uskrs i pospremale kuću. Pravile smo pogače, oko kojih smo se puno trudile, i pripremale uskršnja jela za blagoslov. Na blagoslov smo nosili pogače, jaja, pancetu, šunku, kapulicu i sol. Zajedno s dicom smo piturali jaja s kojim su se dica na Uskrs tucala. Nismo ka danas kupovali boje u dućanima, nego smo ih sami radili tako da bi jaja farbali u kapuli i tako dobivali crvenu boju, a zelenu boju smo dobivali s blitvom. Popodne smo išli u crkvu di se blagoslivljala hrana za Uskrs.“¹²⁹

2.5. Uskrs

Uskrs je najveći kršćanski blagdan, a slavi se između 21. ožujka i 25. travnja, točnije u nedjelju nakon prvog proljetnog punog mjeseca. Dragić objašnjava kako svoje podrijetlo vuče od Pashe, židovskog blagdana kojeg je karakteriziralo slavljenje Božjih djela, posebice izbavljenje Izraelaca iz egipatskog ropstva.¹³⁰ Čapo Žmegač Uskrs opisuje kao „središnji događaj liturgijske godine – događaj otkupljenja i vrhunac povijesti spasenja ljudskog roda.“¹³¹ Dragić objašnjava kako su se na Uskrs ljudi svečano oblačili i odlazili na svetu misu, a oni koji nisu na Veliku subotu blagoslovili hranu to bi učinili na taj dan.¹³² Za doručak se jede blagoslovljena hrana, a Barlek naglašava kako je narodu važno pojesti barem jedan komadić blagoslovljene hrane jer se vjerovalo kako to pridonosi zdravlju i uspjehu tijekom ostatka godine, dok bi se ostaci hrane pažljivo skupljali i bacali u vatru.¹³³ Taj dan karakterizira i običaj tucanja jajima, a Dragić objašnjava kako je ona osoba koja bi razbila suparnikovo jaje mogla zadržati njegovu razbijenu pisanicu. Dodaje kako su djevojke i mladići često jedni drugima pisanice poklanjali, a na njima su se ponekad nalazile i poruke, kao što je: „Ovo se jaje za poljubac daje.“¹³⁴

¹²⁹ Kazivačica Dijana Gabrić (r. Brajica) rođena 1969. u Šibeniku – datum zapisa 6. 6. 2022

¹³⁰ Usp. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 173-174.

¹³¹ Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskršni običaji*, Golden Marketing, Zagreb, 1997., str. 14.

¹³² Usp. Dragić, Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.“ *Godišnjak Titius*, vol. 3, br. 3, 2010, str. 143.

¹³³ Barlek, Josip. „Uz križ stati - hrvatski Uskrs.“ *Podravski zbornik*, vol., br. 32, 2006., str. 299.

¹³⁴ Usp. Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, 8, 2015., str. 177.

2.6. Sveti Juraj

Prema Dragiću, sveti Juraj rođen je između 275. i 281. godine. U ranoj se dobi okrenuo vjeri zbog koje je, kao i mnogi, bio izložen mučenju. Naime, kada je car Dioklecijan donio odluku da uništi sve kršćane, Juraj se tome usprotivio te je odlučio stati u obranu vjernika. Dragić opisuje kako ga je Dioklecijan nastojao odvratiti od kršćanstva, no Juraj se ni pod koju cijenu nije htio odreći svoje vjere. Iz tog je razloga bio utamničen i podvrgnut mučenju.¹³⁵

Blagdan svetog Jurja slavi se 23. travnja, a poznat je pod nazivima *Jurjevdan*, *Jurovdan*, *Durđevdan* ili *Jurjevo*. Prema Alaupović Gjeldum, Jurjevdan je, nakon uskrasnih blagdana, najvažniji proljetni blagdan.¹³⁶ Označava kraj zimskih dana te početak novog i toplijeg vremena, a u narodu se slavi kao dan pastira.¹³⁷ Većina se jurjevskih običaja provodi vrlo rano, prije izlaska sunca. Alaupović Gjeldum opisuje kako su se žene rano budile da bi mogle prije izlaska sunca ubrati svježe zelenilo.¹³⁸ Zelenilom su kićene kuće, ukućani, štale, stoka te ulazi u dvorište, jer se vjerovalo kako ima apotropejske moći, a zelena boja ujedno simbolizira buđenje prirode, pobjedu proljeća nad zimom te pobjedu života nad smrću.¹³⁹ Također, prije izlaska sunca se bilo važno „umiti, počešljati, pomesti kuću te iznijeti na zrak svu robu iz kuće da se prozračí, da u nju ne bi ušli moljci.”¹⁴⁰ U Trbounju se, prije izlaska sunca, narod valjao u raži jer su vjerovali kako to pridonosi zdravlju kostiju, dok se u Konjevratima najčešće valjalo u djetelini i to „sve dok ne zabole leđa.”¹⁴¹ Alaupović Gjeldum dodaje kako su djevojke, pri valjanju u raži, izgovarale: „Sveti Jure Jurovdane, ove češe s mene spale, na zelenoj travi ostale!”¹⁴² Još jedan običaj koji su djevojke provodile, s ciljem da budu što bolje čobanice, bio je ljuljanje na drenovu drvetu uz riječi: „Ljuljaj mene moj drin, evo tebi moj drim, daj ti meni svoj drin” ili uz pjesmu:

„Sveti Jure Jurovdane,

¹³⁵ Usp. Dragić, Marko. „Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 9/1, br. 9., 2013, str. 270.

¹³⁶ Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*, Književni krug, Split, 2019., str 237.

¹³⁷ Dragić, Marko. „Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 3, br. 3., 2007, str. 378.

¹³⁸ Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*, Književni krug, Split, 2019., str 237.

¹³⁹ Usp. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 34.

¹⁴⁰ Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*, Književni krug, Split, 2019., str 237-238.

¹⁴¹ Dragić, Marko. „Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 9/1, br. 9., 2013, str. 287.

¹⁴² Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*, Književni krug, Split, 2019., str. 238.

Sinj njinj moj drinj,
Evo tebi moj drim,
Moju buvu, moju muvu
Pričuvaj me za godinu.”¹⁴³

Prema Dragiću, u unešićkom su se kraju na Jurjevdan blagoslivljali domovi i polja kako bi bili zaštićeni od zlih sila, a pri blagoslovu polju izgovarala se molitva upućena svetom Juri te svetom Petru i Pavlu, a ona glasi:

„Sveti Jure, poviše polja,
izbavi nas od svaki nevolja.
Sveti Petre i Pavle,
sapni zmije i đavle,
da po putu ne lizu,
da nam blago ne grizu.”¹⁴⁴

2.7. Sveti Ivan Krstitelj

Štovanje Ivana Krstitelja započelo je već u 4. stoljeću, a naziv Krstitelj dobio je jer je u rijeci Jordan krstio Isusa Krista. Sin je svećenika Zaharije i Elizabete, rođakinje Djevice Marije, te je posljednji starozavjetni prorok.¹⁴⁵ Gorys navodi kako je 29. godine počeo propovijedati te je u rijeci Jordan pružao krštenje za oprostjenje od grijeha. No, kako je broj njegovih sljedbenika postajao sve veći, Herod Antipa, zbog straha od narodnog ustanka, naredio je da se Ivana uhiti.¹⁴⁶ Dragić i Dragić dodaju kako se pretpostavlja da je umro mučeničkom smrću¹⁴⁷ te iste godine 29.

¹⁴³ Isto.

¹⁴⁴ Dragić, Marko. „Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 9/1, br. 9., 2013, str. 291.

¹⁴⁵ Usp. Dragić, Marko i Helena Dragić. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 277-280.

¹⁴⁶ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003., str. 181.

¹⁴⁷ Nakon što je Ivan Krstitelj javno osudio Heroda Antipu zbog preljuba s Herodijadom, ženom njegova polubrata Filipa, Heroda je na proslavi njegova rođendana očarao ples njezine kćeri te joj je on obećao ispuniti jednu želju. Kada je nakon plesa djevojka upitala majku što bi mogla zatražiti od Heroda, Herodijada joj je odgovorila da zatraži Ivanovu glavu na pladnju, na što je djevojka pristala. Herod je njezinu želju ispunio te je otprije utamničenom Ivanu dao odrubiti glavu koja je na pladnju bila odnesena Herodijadi. (Usp. Dragić, Marko i Helena Dragić. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 279.)

kolovoza.¹⁴⁸ Prema Gorysu, sveti Ivan Krstitelj zaštitnik je maltežana, karmelićana, seljaka, pastira, vinogradara, arhitekata, zidara i brojnih drugih, a također mu se narod moli za pomoć pri raznim bolestima i nevremenu.¹⁴⁹

Blagdan svetoga Ivana Krstitelja slavi se 24. lipnja, a jedan je od važnijih običaja za taj blagdan paljenje krijesova. Gavazzi objašnjava kako naziv krijes, po svome iskonskom slavenskom značenju, označava vrijeme oko ljetnog solsticija.¹⁵⁰ Prema Alaupović Gjeldum, u narodu postoji vjerovanje da krijesovi, zajedno sa svojim ostacima, imaju apotropjeske moći koje ljude i usjeve štite od zlih sila.¹⁵¹ Dragić tvrdi kako je taj običaj vezan uz pretkršćanske obrede te se proteže kroz slavenske, germanske, rimske, keltske i druge europske kulture. Također, dodaje kako „Neki etnolozi paljenje ivanjskih krijesova interpretiraju kao ostatak Sunčeva kulta.”¹⁵²

Krijesovi su u drniškom kraju nazivani *svitnjacima*, a o njima kazivačica kaže:

„Ljudi su dan prije sv. Ivana skupljali smeće i stavljali na hrpu, kako bi navečer zapalili svitnjak. Onaj ko bi zapalija svitnjak bi se prvo prikrižia, posuja bi svitnjak sa blagoslovljenom soli i izmolia Virovanje. Oko svitnjaka bi se okupljali i stari i mladi pa bi plesali i pivali. Natjecali su se ko će napraviti veću vatru, a kad bi se vatra malo smanjila onda bi mladi, uglavnom mladići, priskakali priko nje i natjecali se ko može više priskočiti.”¹⁵³

Dragić i Dragić dodaju kako se u drniškoj krajini svitnjak obično palio na što većoj uzvisini kako bi se vatra mogla vidjeti izdaleka, a preko svitnjaka bi se skakalo uzastopno tri puta jer je postojalo vjerovanje da takav obred liječi bolesti leđa.¹⁵⁴ Autori opisuju i zanimljive običaje u vrličkom kraju gdje su stanovnici, kada bi se upalila vatra, palili snop od raži oblikovan u pletenicu i pričvršćen na velik štap. „Nakon toga bi jeli ispečeno mlado raženo zrnje koje bi se očistilo trljanjem klasa o dlan lijeve ruke.”¹⁵⁵ Stariji i mlađi muškarci, nastavljaju, preskakali su preko

¹⁴⁸ Dragić, Marko i Helena Dragić. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 279.

¹⁴⁹ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003., str. 180.

¹⁵⁰ Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Kulturno – prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 93.

¹⁵¹ Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*. Književni krug, Split, 2019., str. 239.

¹⁵² Dragić, Marko i Helena Dragić. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 281.

¹⁵³ Kazivačica Dijana Gabrić (r. Brajica) rođena 1969. u Šibeniku – datum zapisa 6. 6. 2022.

¹⁵⁴ Dragić, Marko i Helena Dragić. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 289.

¹⁵⁵ Isto.

svitnjaka, ističući tako svoju spretnost i hrabrost, a potom bi trčali preko žere. Starije su se žene grijale uz vatru, a djevojke bi pored svitnjaka često pjevale tradicionalne kijevske pjesme u ojkavici.¹⁵⁶

2.8. Gospa od Anđela

Blagdan Gospe od Anđela slavi se 2. kolovoza. To je značajan dan u franjevačkoj tradiciji, jer je toga dana 1208. godine u Porcijunkuli¹⁵⁷ sveti Franjo doživio svoje obraćenje. Nakon toga je događaja, prema predaji, Sveti Franjo od pape Honorija III. zatražio da ta crkva postane mjesto potpunog oprost, na što je papa pristao. Taj je oprost poznat pod nazivom porcijunkulski oprost, a s vremenom je odlučeno da se može dobiti u bilo kojoj crkvi na svijetu.¹⁵⁸ Iz tog razloga vjernici na taj dan odlaze na svetu misu te se ispovijedaju, kako bi za sebe ili za svoje pokojne dobili potpuni oprost grijeha, a iz iskaza kazivačice saznajemo kako je u drniškoj krajini običaj da se na blagdan Gospe od Anđela hodočasti na otok Visovac:

„Za Gospu od Anđela se hodočastilo na Visovac. Kričalo bi se oko ponoć, fratar bi vodiya i pješačilo se do jutra. Došlo bi se na brod i išlo na misu u 6 ujutro. Prije mise je bila procesija po cilom otoku. Tamo smo se nastojali ispovidit jer se govorilo da ako se ispovidiš na Gospu od Anđela i izmoliš Virovanje, Oče naš, Zdravo Marijo i Slava Ocu u čast Svetog Oca oprošteni su ti svi grijesi. Obilazili bi i Gospin kip. Nakon mise smo se brodom vratili s otoka na drugu stranu. Tamo su bili štandovi, prodavale su se svetačke slike i krunice. Ljudi su se okupljali i družili, pekla se pečena janjetina i posluživalo se piće.”¹⁵⁹

¹⁵⁶ Isto.

¹⁵⁷ Porcijunkula je malo svetište u Asizu, a nalazi se unutar bazilike Svete Marije Anđeoske, koja je oko spomenute manje crkve građena u razdoblju od 1569. do 1679. godine po nalogu pape Pija V. URL: <https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Gospa-od-Anđela.aspx> (datum pristupanja stranici: 2. 6. 2024.)

¹⁵⁸ Majdandžić-Gladić, Snježana. „Gospa od Anđela (Porcijunkula)” *Vjera i djela*, 2. 8. 2015. URL: <https://www.vjerajdjela.com/gospa-od-andela-porcijunkula/> (datum pristupanja stranici: 2. 6. 2024.)

¹⁵⁹ Kazivačica Marija Marin (r. Gabrić) rođena 1965. godine u Ružiću – datum zapisa 21. 5. 2022.

2.9. Sveti Roko

Sveti Roko rođen je u Montepellieru u Francuskoj oko 1284.¹⁶⁰ godine. Zaninović tvrdi kako su njegovi roditelji dugo vremena htjeli imati dijete, no, kako im to nije uspijevalo, zavjetovali se se Djevici Mariji koja im je uslišala molitve.¹⁶¹ Badurina opisuje kako je Rok na tijelu imao znak u obliku križa zbog čega su njegovi roditelji vjerovali da je predodređen za redovnički život. U mladenačkoj je dobi, Badurina nastavlja, ostao bez roditelja, nakon čega je čitav imetak podijelio potrebitima te se uputio na hodočašće u Rim. Na putu za Rim zaustavio se u gradiću Aquapendente koji je bio pogođen kugom.¹⁶² Zaninović navodi kako se, s namjerom da pomogne oboljelom stanovništvu, odlučio zadržati u tom gradiću, a legenda kaže da je kuga nestala u trenutku kada se Rok našao među bolesnicima. Zatim, s istom namjerom odlazi u Cesenu koja je također bila zahvaćena kugom, gdje se dogodilo isto čudo kao i u Aquapendenteu.¹⁶³ No, kako navodi Badurina, poslije nekoliko godina takve službe i sam je obolio od kuge, nakon čega se sklonio u šumu. Dok je boravio u šumi i iščekivao smrt, njegov ga pas nije htio napustiti, već mu je svaki dan donosio komad kruha.¹⁶⁴ Dragić dodaje kako je tada na oboljelog Roka naišao talijanski patricij Gottardo Pallastrelli koji se za njega brinuo sve dok se Rok nije oporavio. Pošto je ozdravio, Rok se odlučio vratiti u rodni Montpellier, no bolest ga je toliko izobličila da ga nitko nije prepoznao. Tada je uhićen i odveden pred suca koji nije htio povjerovati njegovim riječima te ga je dao utamničiti.¹⁶⁵ Zaninović opisuje kako je Rok prije smrti tražio da mu u posjet dođe svećenik. Kada je svećenik stigao u tamnicu, bio je iznenađen prizorom svjetlosti koja je obasjavala Roka, prvenstveno zbog zraka svjetla koje su izlazile iz njegova tijela. Pošto je čuo Rokovu ispovijed, svećenik više nije imao sumnji u njegovu svetost, a to je izjavio i narodu.¹⁶⁶ „Nakon pet godina tamnice Roka su našli mrtva u ćeliji koja je čudom bila preplavljena nebeskim

¹⁶⁰ Badurina navodi da je riječ o svetcu iz 14. stoljeća, Gorys pišu da je rođen oko 1295. godine, a Dragić se s njim slaže, ali dodaje kako neki kao godinu njegova rođenja ističu 1347. godinu. (Usp. Badurina, Anđelko (ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 512; Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003., str. 325; Dragić, Marko. „Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata“ *Nova prisutnost*, Vol. XI, No. 2, 2013., str. 167–168.)

¹⁶¹ Zaninović, Joško. „Sv. Roko – Zaštitnik grada Drniša.” *Ethnologica Dalmatica*, Vol. 3., 1994., str. 67.

¹⁶² Badurina, Anđelko (ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 512-513.

¹⁶³ Zaninović, Joško. „Sv. Roko – Zaštitnik grada Drniša.” *Ethnologica Dalmatica*, Vol. 3., 1994., str. 68.

¹⁶⁴ Badurina, Anđelko (ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., str. 513.

¹⁶⁵ Dragić, Marko. „Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata“ *Nova prisutnost*, Vol. XI, No. 2, 2013., str. 167.

¹⁶⁶ Zaninović, Joško. „Sv. Roko – Zaštitnik grada Drniša.” *Ethnologica Dalmatica*, Vol. 3., 1994., str. 70

svjetlom. Pokraj njega našli su zapis: 'Svi koji obole od kuge i zaištu pomoć sv. Roka, sluge Božjega, bit će iscijeljeni'.¹⁶⁷

Zaninović ističe kako se štovanje sv. Roka vrlo brzo proširilo te mu se narod za vrijeme kuge molitvom obraćao za pomoć. Iz tog razloga ga je njegov rodni grad odabrao kao svoga zaštitnika, a kao dan njegove svetkovine odabiru 16. kolovoza, točnije dan njegove smrti. Osim Montpelliera, Zaninović kaže kako ga za svoga zaštitnika odabire i Venecija, nakon čega se počinje štovati i u Dalmaciji, koju je isto poharala kuga. Jedan od gradova u kojem je zavladao kuga bio je i Drniš, u kojemu je u čast sv. Roka podignuta crkva.¹⁶⁸ Sveti je Roko zaštitnik Drniša od 1731. godine te se 16. kolovoza obilježava kao Dan grada Drniša. Kao što navodi Dragić, na taj se dan svake godine u crkvi sv. Roka održava sveta misa te gradom ide procesija kako bi se odala počast ovome svecu. „Grad Drniš je na svom općinskom grbu želio lik sv. Roka, pa je Ivan Meštrović u bronci uradio reljef koji predstavlja muškarca kojem pas liže ranu.”¹⁶⁹

U sljedećem se iskazu opisuje slavljenje Drnišana na dan Sv. Roka:

„Na svetog Roka smo išli na misu u crkvu sv. Roka, koja je smištena na vri grada uz kanjon. U toj se crkvi misa održavala, ka i danas, samo jednom godišnje, na svetog Roka. Sveti je Roko zaštitnik od kuge i njemu se ljudi mole da ih zaštiti od zaraznih bolesti i kuge. Prije mise je, njemu u čast, procesija išla kroz grad i nosia se kip svetog Roka. Navečer je na poljani bila fešta di bi se svi ljudi okupili, slavili i pivali. Ljudi su dolazili iz raznih krajeva kako bi izložili štandove i prodavali svakakve suvenire. Svi bi skupa slavili našeg zaštitnika grada.”¹⁷⁰

3. Djevojaštvo i brak

Razdoblje djevojaštva u Dalmatinskoj zagori Odža opisuje kao dio života u kojemu se djevojke pripremaju za jedan od ključnih trenutaka u svome životu, a to je udaja. Dodaje kako se u djevojke u ovom razdoblju njihova života „štedi i čuva” za uspješnu udaju.¹⁷¹

¹⁶⁷Dragić, Marko. „Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata.“ *Nova prisutnost*, Vol. XI, No. 2, 2013., str. 167.

¹⁶⁸Usp. Zaninović, Joško. „Sv. Roko – Zaštitnik grada Drniša.” *Ethnologica Dalmatica*, Vol. 3., 1994., str. 72-73.

¹⁶⁹Dragić, Marko. „Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata.“ *Nova prisutnost*, Vol. XI, No. 2, 2013., str. 172.

¹⁷⁰Kazivačica Dijana Gabrić (r. Brajica) rođena 1969. u Šibeniku – datum zapisa 6. 6. 2020.

¹⁷¹Odža, Ivana. „Djevojaštvo i predbračni život u tradicijskoj kulturi Dalmatinske zagore.“ *Ethnologica Dalmatica*, br. 24, 2017., str. 96.

Kada je riječ o upoznavanju budućeg bračnog partnera, Alaupović Gjeldum objašnjava da su najčešća mjesta upoznavanja djevojaka i mladića u prošlim vremenima bila pašnjaci, crkvena okupljanja te razne proslave i sijela.¹⁷² „Kako su djevojke uglavnom bile čobanice, momci su ih dolazili posjećivati na pašnjake, a one su ih iščekivale pa su to iskazivale i pjesmom:

Dođi lolo priko briga
Ja od tebe nemam milijega
Dođi lolo, dođi janje moje
Na bunare di se ovce poje.
Moj dragane jedini u nane
Moj dragane sime od duvana
Čekat ću te još godinu dana.”¹⁷³

Odža dodaje kako su se spomenuti sastanci pred mjesnom crkvom ili na *silima* u pojedinim mjestima Dalmatinske zagore nazivali curskim sajmovima.¹⁷⁴ Od Miličevića preuzima objašnjenje kako je curski sajam „sastanak mladeži, naročito djevojaka, iz različitih sela i zaselaka kod jedne veće crkve. Djevojke počnu igrati kolo tek nakon navršenih 16-17 godina, a do tada su imaju pravo samo stajati oko kola i pjevati skupa s onima koje plešu. Kad djevojka počinje ići u kolo, pjevati i družiti se s odraslim djevojkama, za nju se kaže da je starija cura i da već misli na udaju.”¹⁷⁵ Kola su se priređivala nedjeljama i na veće blagdane poput Božića, Sv. Stjepana zimskog, Nove godine, Sv. Ivana, Velike Gospe, Male Gospe te se ženama nije branilo sudjelovanje, ali se poštivalo pravilo prema kojem su starije sestre imale prednost pred mlađima.¹⁷⁶ Kada bi se momci i djevojke svidjeli jedni drugima reklo bi se da su se „zamirili”, no bilo je situacija u kojima bi se mladić svidio djevojci, ali ne i ona njemu. Odža objašnjava kako su u takvim situacijama djevojke tražile

¹⁷² Usp. Alaupović-Gjeldum, Dinka. „Običaji i vjerovanja pri sklapanju braka u dijelu splitske zagore.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 4-5, 1996., str. 63.

¹⁷³ Isto.

¹⁷⁴ Usp. Odža, Ivana. „Djevojaštvo i predbračni život u tradicijskoj kulturi Dalmatinske zagore.“ *Ethnologica Dalmatica*, br. 24, 2017., str. 108.

¹⁷⁵ Isto.

¹⁷⁶ Isto.

savjet od iskusnijih seoskih žena. One su često pripremale napitke koje je djevojka trebala dati mladiću da popije, a ponekad bi taj napitak bacale pred njegove noge, vjerujući da će on, ako pređe preko toga, razviti osjećaje prema njoj.¹⁷⁷ Vitez starije žene koje su pomagale u sklapanju brakova naziva „bračnim posrednicima”, a dodaje kako se u nekim mjestima „uspješno posredovanje nagrađivalo.”¹⁷⁸

Nakon što bi se mladić i djevojka zamirili, tj. zagledali i donijeli odluku da se žele oženiti, o tome su prvo obavještavali svoje roditelje.¹⁷⁹ Kao što naglašava Vitez, sklapanje braka predstavlja ključni trenutak u životu pojedinca, ali i zajednice. Dodaje kako se u prošlosti uspješnost sklapanja braka nastojala osigurati „svim poznatim sredstvima: poštivanjem običaja, katoličke vjere i pučkih vjerovanja, pisanog i običajnog prava.”¹⁸⁰ Alaupović Gjeldum detaljnije opisuje kako su kod odabira bračnog partnera na području Dalmatinske zagore veliku ulogu imali upravo roditelji, zbog čega je mladićima i djevojkama nakon upoznavanja bilo važno da dobiju njihov blagoslov. Često su roditelji sami svojoj djeci odabirali bračnog partnera, a događalo se i to da nisu dozvoljavali sklapanje braka s osobom za koju su smatrali da je loš izbor za njihovo dijete. Pri odabiru su u obzir uzimali imovinsko stanje budućeg partnera, povijest bolesti u obitelji, a kod ženskih se partnera gledalo je li njihova majka lako rađala te se lošim smatralo ako je rađala isključivo žensku djecu. Autorica pak naglašava da, iako se gledalo imovinsko stanje djevojke, ono ipak nije bilo presudno, a to je iskazano u stihovima:

„Vragu mala i njezina dota,
Kad je ljubim nije me sramota.”¹⁸¹

Neizostavan je dio predsvadbenih običaja i prošnja, a Vitez naglašava kako se ona vršila i u slučaju da je brak već dogovoren, tj. da su roditelji mladića i djevojke u svemu suglasni, najčešće kako bi se ispoštovali običaji. „U prosce ide momkov otac ili drugi stariji bliži rođak, rjeđe sam momak, a s njima zna biti i jedan osobito vješt govornik.”¹⁸² Alaupović Gjeldum dodaje kako bi

¹⁷⁷ Isto, str. 65.

¹⁷⁸ Vitez, Zorica. *Hrvatski svadbeni običaji*, Golden marketing, Zagreb, 2003., str. 28.

¹⁷⁹ Alaupović-Gjeldum, Dinka. „Običaji i vjerovanja pri sklapanju braka u dijelu splitske zagore.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 4-5, 1996., str. 65.

¹⁸⁰ Vitez, Zorica. *Hrvatski svadbeni običaji*, Golden marketing, Zagreb, 2003., str. 21.

¹⁸¹ Usp. Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*, Književni krug, Split, 2019., str. 217.

¹⁸² Vitez, Zorica. *Hrvatski svadbeni običaji*, Golden marketing, Zagreb, 2003., str. 30.

mladići ponekad odlazili kod više djevojaka nuditi brak te bi ona koja ga je prihvatila postala njegovom ženom, a ponekad bi se djevojke i mladići unaprijed dogovorili o njegovu dolasku, a tada su djevojke o tome trebale obavijestiti roditelje.¹⁸³ Dragić navodi kako bi mladić, kada bi došao u djevojčinu kuću, rekao: „Dobra večer! Ja sam u ovoj kući prvi put, a ovo je moja cura (Pokazao bi na nju). Ona se meni sviđa i ja sam nju zamirija, pa ako vi nemate ništa protiv ja bi nju oženija”¹⁸⁴, a Alaupović Gjeldum dodaje kako su mladići pri tom često djevojkama donosili jabuke. Ako bi djevojka tu jabuku uzela, smatralo se da je pristala na vezu s mladićem.”¹⁸⁵ Vitez daje objašnjenja kako su se jabuke davale iz razloga što simboliziraju ljubav i plodnost, a ponekad bi se u njih umetnuli i razni ukrasi poput biljaka ili kovanica.¹⁸⁶ Nakon što bi djevojka prihvatila jabuku, smjela je u pratnji mlađe žene izići u javnost, a tek nakon susreta s mladićem i dogovora s obitelji djevojke bi slijedila prošnja ili „prsten”.¹⁸⁷

Navedeno vidimo i u iskazu kazivačice koja opisuje kako je u prošlosti izgledao postupak odabira budućeg muža i prošnje:

“Prije su se momci i djevojke uglavnom upoznawali plesajući kolo, tako sam i ja upoznala svoga muža kad smo plesali kolo na sv. Marka. Uvijek je bilo bitno šta će roditelji reć za odabranika, a najčešće su oni sami birali svojim ćerima budućeg muža. Bilo je važno da se uda u dobru kuću, s puno zemlje i stoke. Bilo je važno djevojci nać momka kako ne bi ostala stara cura. Često djevojke nisu bile sritne s momkom kojeg bi roditelji izabrali pa su bižale od kuće priko polja ili u susjedna sela. Kad bi se neka djevojka svidila mladiću, on bi joj dolazio dok je čuvala stado i piva. Kad bi se složili oko braka, momak je mora doć u kuću i isprosit ruku mlade. Nosio je jabuke jer su one oznaćavale ljubav. Ako bi mlada uzela jabuku to bi znaćilo da je njegova i da mu se obećala, ako bi je odbila ne bi bilo svadbe. Mlada bi nakon svadbe bacala jabuku priko kuće u kojoj će živit kako bi im brak bio sritan i kako bi imali puno dice.”¹⁸⁸

¹⁸³ Alaupović, Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*, Književni krug, Split, 2019., str. 218.

¹⁸⁴ Dragić, Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.“ *Godišnjak Titius*, vol. 3, br. 3, 2010, str. 152.

¹⁸⁵ Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*, Književni krug, Split, 2019., str. 218.

¹⁸⁶ Vitez, Zorica. *Hrvatski svadbeni obiçaji*, Golden marketing, Zagreb, 2003., str. 53.

¹⁸⁷ Usp. Alaupović Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*, Književni krug, Split, 2019., str. 218.

¹⁸⁸ Kazivačica Stana Brajica (r. Maleš) rođena 1949. u Mirlović Zagori – datum zapisa 5. 6. 2022.

4. Zaključak

U završnom smo radu obradili temu tradicijske kulturne baštine u drniškom kraju, području koje obiluje bogatom prošlošću i tradicijom, što se zrcali u obredima, pučkim vjerovanjima te običajima koji se uz taj kraj vežu. Naglasak je stavljen je na crkveno-pučku baštinu, točnije običaje prilikom svetkovine važnijih blagdana tijekom godine. Riječ je o običajima koji se vežu uz razdoblje adventa, božićno vrijeme, poklade, s naglaskom na ophode maškara, uskrzne blagdane te blagdane svetoga Jurja, svetoga Ivana Krstitelja, Gospe od Anđela te svetoga Roka, zaštitnika Drniša. Također je podrobnije opisano razdoblje djevojaštva na području drniške krajine, s posebnim osvrtom na načine upoznavanja partnera u prošlosti te običaje koji se vežu uz zaruke.

Navedeni običaji ukazuju na bogatstvo tradicijske kulturne baštine u drniškom kraju te su nam dali uvid u načine života na ovim područjima u prošlosti. Možemo zaključiti kako se prije živjelo znatno drugačije u odnosu na današnje vrijeme te su se narodni običaji uvelike poštivali, dok danas ti isti običaji polako padaju u zaborav. Upravo je zato važno razgovarati sa starijim generacijama te zapisivati običaje, vjerovanja, pjesme i sl., jer ih jedino na taj način možemo sačuvati od potpunoga nestanka. Ovim smo radom htjeli osigurati da se barem dio navedene tradicije sačuva za buduće generacije.

Rječnik

B

Bižat - bježati

Ć

Ćer - kćer

C

Cila - cijela

Cviće - cvijeće

Č

Čovik - čovjek

D

Di - gdje

Dica - djeca

Didovo - djedovo

Dvi - dvije

I

Ispovidit - ispovijediti

Ist - jesti

K

Ka - kao

Ki - kao

Kolivka - kolijevka

Krićati - krećati

Kruv - kruh

L

Ličit - liječiti

Lipota - ljepota

M

Mećati - stavljati

N

Naranit - nahraniti

Nedilja - nedjelja

Nosia - nosio

O

Opanak - vrsta seljačke kožne obuće

P

Pijat - tanjur

Piturati - bojati

Pivat - pjevati

Plet - pletena torbe od vune

R

Rana - hrana

Rič - riječ

Rika - rijeka

S

Sikira - sjekira

Smilo - smjelo

Smištena - smještena

Spričit - spriječiti

Suvo - suho

Svića - svijeća

Š

Šudar – marama, rubac

T

Tećica - posudica

U

Ura - sat

Uvik - uvijek

V

Virovati - vjerovati

Vri - vrh

Vrime - vrijeme

Vuštan –tkana suknja, dio narodne nošnje

Z

Zalivati - zalijevati

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača:

Ante Gabrić rođen 1960. godine u Ružiću.

Dijana Gabrić (r. Brajica) rođena 1969. u Šibeniku.

Marija Marin (r. Gabrić) rođena 1965. godine u Ružiću.

Stana Brajica (r. Maleš) rođena 1949. u Mirlović Zagori.

Literatura:

1. Alaupović, Gjeldum, Dinka. *O tradicijskoj kulturi srednje Dalmacije*, Književni krug, Split, 2019.
2. Alaupović-Gjeldum, Dinka. „Običaji i vjerovanja pri sklapanju braka u dijelu splitske zagore.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 4-5, 1996., str. 63–81.
3. Alujević, Maja. „O blagadanu svete Lucije.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 15, 2006., str. 107–116.
4. Badurina, Anđelko (ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979.
5. Barlek, Josip. „Uz križ stati - hrvatski Uskrs.“ *Podravski zbornik*, vol., br. 32, 2006., str. 279-302.
6. Braica, Silvio. „Božićni običaji“, *Ethnologica Dalmatica*, 13, 2004., str. 5-26.
7. Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji*, Golden Marketing, Zagreb, 1997.
8. Dragić, Marko. „Sveta Nevina dječica u hagiografiji i hrvatskoj kulturnoj antropologiji.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 28, 2021., str. 51-73.
9. Dragić, Marko. „Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj tradicijskoj kulturnoj baštini.“ *Ethnologica Dalmatica*, Vol. 27, 2020. str. 37-84.
10. Dragić, Marko i Helena Dragić. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019., str. 275-330.

11. Dragić, Marko. „Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 14/1, br. 14., 2018., str. 189-230.
12. Dragić, Marko. „Čuvari Kristova groba u pasionskoj baštini Hrvata.“ Štukl, Jože; Križnar, Franc (ur.). *Pasijonski doneski 2017*, Škofja Loka: Občina Škofja Loka, 2017. str. 52–112.
13. Dragić, Marko. „Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. , br. 22, 2015., str. 5–42.
14. Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, br. 8, 2015., str. 170.
15. Dragić, Marko. „Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014., str. str. 399-435.
16. Dragić, Marko. „Starinske molitve u šibenskom zaleđu.“ *Godišnjak Titius*, vol. 6–7, 2014., str. 285–300.
17. Dragić, Marko. „Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata.“ *Nova prisutnost*, časopis za intelektualna i duhovna pitanja, vol. XI, No. 2, 2013., str. 165–182.
18. Dragić, Marko. „Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 9/1, br. 9., 2013., str. 269-313.
19. Dragić, Marko; Sunara, Nikola. „Suvremeni zapisi tradicijske baštine u Ceri.“ *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, vol. , br. 5, 2012., str. 155–174.
20. Marko. „Velike poklade u folkloristici Hrvata.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 8/1, br. 8., 2012, str. 155-188.
21. Dragić, Marko. „Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata.“ *Hercegovina – godišnjak za kulturno i povijesno naslijeđe*, br. 24. Narodna knjižnica, Mostar, 2010., str. 129–153.
22. Dragić, Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.“ *Godišnjak Titius*, vol. 3, br. 3, 2010, str. 123–174.
23. Dragić, Marko. „Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 45, br. 4, 2010., str. 467–488.
24. Dragić, Marko. „Čuvari Kristova groba u crkveno-pučkoj baštini Hrvata.“ *Ethnologica Dalmatica*, 17 (1), 2009., str. 5–32.
25. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008.

26. Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008., str. 414–440.
27. Dragić, Marko. „Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi.“ *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 1, 2008., str. 67–90.
28. Dragić, Marko. „Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja.“ *Godišnjak Titius*, br. 1, god. 1, 2008., str. 167–205.
29. Dragić, Marko. „Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 3, br. 3., 2007, str. 369-390.
30. Dragić, Marko. „Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji.“ *Crkva u svijetu*, vol. 42, br. 1, 2007., str. 96–117.
31. Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, Kulturno – prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988.
32. Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003.
33. Jurilj, Zorica. „Korizma i uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018., str. 5-35.
34. Odža, Ivana. „Djevojaštvo i predbračni život u tradicijskoj kulturi Dalmatinske zagore.“ *Ethnologica Dalmatica*, br. 24, 2017., str. 95–117.
35. Opačić, Vid Jakša (ur.). *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016.
36. Vitez, Zorica. *Hrvatski svadbeni običaji*, Golden marketing, Zagreb, 2003.
37. Zaninović, Joško. „Sv. Roko – Zaštitnik grada Drniša.” *Ethnologica Dalmatica*, Vol. 3., 1994., str. 67–76.

Mrežni izvori:

1. Laudato, URL: <https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Gospa-od-Andela.aspx> (datum pristupanja stranici: 2. 6. 2024.)
2. Majdandžić-Gladić, Snježana. „Gospa od Anđela (Porcijunkula)” *Vjera i djela*, 2. 8. 2015. URL: <https://www.vjeraidjela.com/gospa-od-andela-porcijunkula/> (datum pristupanja stranici: 2. 6. 2024.)

Sažetak

U ovom radu opisani su običaji i pučka vjerovanja drniškoga kraja. Poseban naglasak stavljen je na crkveno-pučku baštinu, odnosno običaje prilikom svetkovine važnijih blagdana kroz godinu. Navedeno obuhvaća običaje vezane uz adventske blagdane, s posebnim osvrtom na blagdane svetoga Nikole i svete Lucije, te običaje koji karakteriziraju božićno vrijeme, točnije razdoblje od Božića do Sveta tri kralja. Opisano je razdoblje poklada, uz poseban osvrt na ophode maskara, te razdoblje korizme i Uskrsa. Usto su prikazani načini štovanja važnijih svetaca na ovome području, a riječ je o svetom Jurju, svetom Ivanu Krstitelju, Gospi od Anđela te svetom Roku, zaštitniku Drniša. Osim godišnjih ili kalendarskih običaja, opisuje se i jedan skup životnih običaja, a riječ je o običajima vezanima uz sklapanje braka. Pri tom je naglasak stavljen na opis razdoblja djevojaštva na području drniške krajine, načine upoznavanja partnera u prošlosti te običaje koji se vežu uz zaruke. Običaji zapisani u ovome radu godinama su čuvani i prenošeni s koljena na koljeno te predstavljaju veliko etnološko blago.

Ključne riječi: drniški kraj, crkveno-pučka baština, običaji, vjerovanja.

Abstract

TRADITIONAL CULTURAL HERITAGE IN THE DRNIŠ AREA

This paper describes the customs and folk beliefs of the Drniš area. Special emphasis is placed on church and folk heritage, that is, customs during the celebration of important holidays throughout the year. This includes customs related to Advent holidays, with a focus on the feast of Saint Nicholas and Saint Lucia, and customs that characterize the Christmas season, i.e. the period from Christmas to the Epiphany. The period of carnival is described, with an emphasis on the processions of masquerades, and the period of Lent and Easter. The ways of worshipping the most important saints in this area are also shown, namely St. George, St. John the Baptist, Our Lady of Angels and St. Rok, the patron saint of Drniš. In addition to annual or calendar customs, a set of life customs is also described, and we are talking about customs related to marriage. In doing so, emphasis is placed on the description of the period of girlhood in the Drniš region, ways of meeting partners in the past, and customs associated with engagement. The customs recorded in this paper have been kept and passed down from generation to generation for years and represent a great ethnological treasure.

Key words: Drniš region, ecclesiastical-folk heritage, customs, beliefs

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: GABRIELA GABRIĆ

Naslov rada: TRADICIJSKA KULTURNA BAŠTINA U
DRNIŠKOM KRAJU

Znanstveno područje i polje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI, FILOLOGIJA

Vrsta rada: ZAVRŠNI RAD

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
DOC. DR. SC. NIKOLA SUNARA

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
/

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
PROF. DR. SC. MARKO DRAGIĆ
PROF. DR. SC. BORIS ŠKVRČ
DOC. DR. SC. NIKOLA SUNARA

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor (autorica) predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 13.6.2024.

Potpis studenta/studentice: Ggabrić

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.

Obrazac A.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja GABRIELA GABRIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce PEDAGOGIJE I HRVATSKOG JEZIKA ^{I KNJIŽEVNOSTI}, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 13.6.2024.

Potpis

G. Gabrić